

ELEMENTY METODYKI PRACY SĄDZIEGO W SPRAWACH KARNYCH

Piotr Hofmański
Stanisław Zabłocki

BIBLIOTEKA SĄDOWA

2. wydanie

LEX

a Wolters Kluwer business

W serii BIBLIOTEKA SĄDOWA ukazały się również:

Metodyka pracy sędziego w sprawach o wykroczenia

Dariusz Świecki

Dowody w sądowym procesie karnym. Teoria i praktyka

Andrzej Gaberle

Rzetelny proces karny

pod redakcją Pawła Wilińskiego

Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane

pod redakcją Józefa Wójcikiewicza

Psychologia sądowa dla prawników

Ewa Gruza

ELEMENTY METODYKI PRACY SĄDZIEGO W SPRAWACH KARNYCH

**Piotr Hofmański
Stanisław Zabłocki**

BIBLIOTEKA SĄDOWA

2. wydanie

LEX

a Wolters Kluwer business

Warszawa 2011

Stan prawny na 1 marca 2011 r.

Wydawca:
Anna Hara

Redaktor prowadzący:
Ewa Wysocka

Opracowanie redakcyjne:
Elżbieta Jóźwiak

Skład, łamanie:
JustLuk, Justyna Szumiel, Łukasz Drzewiecki, Jan Drzewiecki

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2011

ISBN: 978-83-264-1306-3

2. wydanie

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Redakcja Książek
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. 22 535 82 00, fax 22 535 81 35
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie do I wydania.....	17
Wprowadzenie do II wydania	21
CZĘŚĆ PIERWSZA – OGÓLNA.....	23
1. Przygotowanie do sprawy.....	25
1.1. Uwagi ogólne	25
1.2. Zbadanie przez sędziego możliwości osobistego podejmowania czynności w sprawie	26
1.3. Zbadanie właściwości sądu	26
1.4. Niektóre aspekty kontroli warunków formalnych wniosków incydentalnych i skarg etapowych	27
1.5. Kontrola warunków dopuszczalności postępowania. Badanie przesłanek procesowych	28
1.5.1. Przesłanki o charakterze materialnoprawnym	30
1.5.2. Śmierć oskarżonego.....	34
1.5.3. Przedawnienie.....	35
1.5.4. Rzecz osądzona i zawisłość sprawy.....	38
1.5.5. Brak podległości sprawcy orzecznictwu polskich sądów karnych	42
1.5.6. Brak skargi uprawnionego oskarżyciela	44
1.5.7. Brak wymaganego zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej	45
1.5.8. Inne przesłanki procesowe.....	53
1.6. Inne czynności podejmowane przed skierowaniem sprawy na rozprawę w sądzie pierwszej instancji	54
1.7. Inne czynności podejmowane przed skierowaniem sprawy na rozprawę w sądzie drugiej instancji.....	60
1.8. Metoda czytania akt sprawy.....	66
1.8.1. Metoda czytania akt z uwzględnieniem specyfiki przygotowania do orzekania w związku z głównym przedmiotem procesu w sądzie pierwszej instancji.....	68

1.8.2. Metoda czytania akt z uwzględnieniem specyfiki przygotowania do orzekania w związku z wniesioną apelacją	74
1.8.3. Metoda czytania akt z uwzględnieniem specyfiki przygotowania do orzekania w związku ze złożeniem wniosku incydentalnego albo zażalenia	77
2. Czynności procesowe.....	79
2.1. Doręczenia	79
2.1.1. Zagadnienia ogólne.....	79
2.1.2. Metody doręczania	79
2.1.3. Skutki niedoręczenia lub doręczenia wadliwego	84
2.2. Terminy.....	86
2.2.1. Zagadnienia ogólne.....	86
2.2.2. Rodzaje terminów	86
2.2.3. Zachowanie terminu	87
2.2.4. Sposoby liczenia	90
2.2.5. Skutki niezachowania	93
2.2.6. Przywrócenie terminu	94
2.3. Postępowanie z quasi-wnioskami składanymi na podstawie art. 9 § 2 k.p.k.	96
2.3.1. Zagadnienia ogólne.....	96
2.3.2. Zasada oficjalności a zasada skargowości w działaniu sądu	97
2.3.3. Zakaz obchodzenia formalnych rygorów wniosku przez składanie quasi-wniosków na podstawie art. 9 § 2 k.p.k.	98
2.3.4. Sposoby reakcji organów sądu na quasi-wnioski stron	101
2.3.5. Sposób postępowania sądu w wypadku wadliwego skierowania przez prezesa quasi-wniosku na posiedzenie.....	105
2.4. Udział stron w rozprawach i posiedzeniach sądu	106
2.4.1. Zagadnienia ogólne.....	106
2.4.2. Udział stron w rozprawach.....	107
2.4.2.1. Rozprawa główna	107
2.4.2.2. Rozprawa odwoławcza	111
2.4.3. Udział stron w posiedzeniach sądu	113
3. Jawność zewnętrzna procesu	119
3.1. Jawność rozprawy	120
3.1.1. Rozprawa niejawna.....	122
3.1.2. Wyłączenie jawności.....	125
3.1.2.1. Zakłócenie spokoju publicznego	125
3.1.2.2. Obraza dobrych obyczajów	125
3.1.2.3. Ujawnienie okoliczności, które ze względu na ważny interes państwa powinny być zachowane w tajemnicy	126
3.1.2.4. Naruszenie ważnego interesu prywatnego.....	126
3.1.2.5. Wniosek osoby, która złożyła wniosek o ściganie.....	127
3.1.2.6. Nieletniość oskarżonego lub wiek świadka	128
3.1.2.7. Złożenie wniosku o wyłączenie jawności rozprawy.....	129
3.1.2.8. Narażenie świadka (lub osoby najbliższej) na hańbę.....	129
3.1.2.9. Przesłuchanie świadka koronnego.....	130

3.2. Jawność posiedzeń sądowych	132
3.2.1. Posiedzenia niejawne	133
3.2.2. Wyłączenie jawności posiedzenia	134
3.3. Mężowie zaufania.....	134
3.4. Jawność ogłoszenia wyroku.....	136
3.5. Udział środków społecznego przekazu w procesie karnym.....	137
4. Proces decyzyjny	141
4.1. Ustalanie faktów sprawy	142
4.1.1. Dowodzenie – podstawy.....	142
4.1.2. Dopuszczalność dowodów i zakazy dowodowe.....	147
4.1.2.1. Bezwzględne zakazy dowodzenia tezy.....	149
4.1.2.2. Względny zakaz dowodzenia okoliczności tajnych i ściśle tajnych.....	154
4.1.2.3. Bezwzględne zakazy korzystania ze źródła i środka dowodowego	158
4.1.2.4. Względne zakazy korzystania ze źródła i środka dowodowego	167
4.1.2.5. Zakaz stosowania określonych metod dowodzenia	173
4.1.3. Dowodzenie z urzędu i postępowanie z wnioskami dowodowymi	178
4.1.4. Poszczególne dowody.....	183
4.1.4.1. Dowód z wyjaśnień oskarżonego.....	184
4.1.4.2. Dowód z zeznań świadka	189
4.1.4.3. Dowód z zeznań świadka anonimowego.....	199
4.1.4.4. Konfrontacja i okazanie.....	201
4.1.4.5. Dowód z ekspertyzy biegłego (biegłych)	203
4.1.4.6. Eksperyment procesowy.....	215
4.1.4.7. Dowód z dokumentu.....	216
4.1.4.8. Dowody rzeczowe.....	217
4.1.5. Ocena dowodów i dokonanie ustaleń faktycznych.....	218
4.1.5.1. Ustalenie przedmiotu oceny	219
4.1.5.2. Ocena	225
4.1.5.3. Ustalenie faktów sprawy.....	226
4.2. Wykładnia prawa.....	227
4.2.1. Cel wykładni w procesie decyzyjnym.....	227
4.2.2. Wykładnia dokonywana przez inne podmioty i jej wpływ na proces decyzyjny	228
4.2.2.1. Wykładnia autentyczna.....	228
4.2.2.2. Wykładnia legalna.....	229
4.2.2.3. Wykładnia operatywna	230
4.2.2.4. Wykładnia doktrynalna.....	231
4.2.3. Wykładnia dokonywana przez sąd podejmujący konkretną decyzję	231
4.2.3.1. Wykładnia językowa.....	231
4.2.3.2. Wykładnia systemowa	233
4.2.3.3. Wykładnia funkcjonalna i celowościowa	236
4.2.3.4. Wykładnia logiczna – wnioskowania prawnicze	237

4.3. Reguły kolizyjne – istotne dla podjęcia decyzji, który przepis poddajemy wykładni.....	240
4.3.1. Reguły chronologiczne	240
4.3.2. Reguły hierarchiczne.....	242
4.3.3. Reguły merytoryczne.....	242
4.4. Czy istnieją w ogóle przepisy niewymagające wykładni	244
4.5. Dyrektywy preferencji – pierwszeństwo wykładni językowej i warunki do odstąpienia od jej rezultatów.....	244
4.6. Subsumcja czynu zarzucanego	246
5. Uzasadnianie rozstrzygnięć przez sąd i jego organy.....	248
5.1. Jakie rozstrzygnięcia wymagają uzasadnienia	249
5.1.1. Bezwzględny obowiązek ustnego uzasadnienia każdego rozstrzygnięcia ogłoszonego publicznie	249
5.1.2. Wypadki obligatoryjnego uzasadniania na piśmie wyroków, postanowień i zarządzeń.....	251
5.2. Specyfika rozstrzygnięcia organu pierwszoinstancyjnego w porównaniu z rozstrzygnięciem organu odwoławczego z punktu widzenia treści i formy uzasadnienia.....	254
5.3. Specyfika podania tzw. ustnych motywów rozstrzygnięcia w porównaniu z jego uzasadnieniem na piśmie.....	254
5.4. Treść i forma uzasadnień pisemnych postanowień i zarządzeń, ze szczególnym uwzględnieniem treści postanowień o charakterze dowodowym oraz postanowień w przedmiocie stosowania środków zapobiegawczych	257
5.5. Uzasadnianie wyroków	271
5.5.1. Ustne uzasadnienie wyroku	271
5.5.2. Pisemne uzasadnienie wyroku sądu pierwszej instancji.....	275
5.5.2.1. Język uzasadnienia wyroku sporządzonego na piśmie.....	277
5.5.2.2. Plan wewnętrzny uzasadnienia – dostosowany do rodzaju rozstrzygnięcia	279
5.5.2.3. Dokładne ustalenie podstawy faktycznej	282
5.5.2.4. Opis i ocena dowodów, zarówno przyjętych za podstawę ustaleń, jak i przeciwnych	288
5.5.2.5. Wyjaśnienie podstawy prawnej rozstrzygnięcia – uzasadnianie tzw. decyzji interpretacyjnych	296
5.5.2.6. Uzasadnienie płaszczyzny zastosowanej reakcji prawnokarnej ...	300
5.5.2.7. Uzasadnienie rozstrzygnięć o charakterze akcesoryjnym	307
5.5.2.8. Uzasadnienie wyroku skazującego	308
5.5.2.9. Uzasadnienie wyroku warunkowo umarzającego postępowanie.....	309
5.5.2.10. Uzasadnienie wyroku umarzającego postępowanie.....	312
5.5.2.11. Uzasadnienie wyroku uniewinniającego	317
5.5.2.12. Uzasadnienie wyroku łącznego	319
5.5.3. Pisemne uzasadnienie wyroku sądu odwoławczego	321
5.5.3.1. Uzasadnienie rozstrzygnięcia o charakterze kasatoryjnym.....	329

5.5.3.2. Uzasadnienie rozstrzygnięcia o charakterze reformatoryjnym...	330
5.5.3.3. Uzasadnienie rozstrzygnięcia akceptującego wyrok sądu pierwszej instancji.....	333
6. Sędzia wobec wyzwań współczesności	335
6.1. Refleksje ogólne	335
6.2. Sprawa z udziałem świadka koronnego.....	336
6.3. Dowody o charakterze naukowym. Nowe techniki kryminalistyczne i postęp technik tradycyjnych	355
6.4. Sędzia wobec prawa międzynarodowego i wspólnotowego.....	364
6.4.1. Wprowadzenie	364
6.4.2. Sędzia krajowy a traktaty międzynarodowe o prawach człowieka.....	364
6.4.3. Współpraca międzynarodowa w sprawach karnych	366
6.4.3.1. Współpraca z państwami spoza Unii Europejskiej	368
6.4.3.2. Współpraca w ramach Unii Europejskiej	369
6.5. Pytanie prawne do Trybunału Konstytucyjnego	373
6.6. Pytanie prawne (prejudycjalne) do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej	380
CZĘŚĆ DRUGA – AKCJE	387
Akcja nr 1. Absorpcyjne umorzenie postępowania (art. 11 § 1 k.p.k.).....	389
Akcja nr 2. Zawieszenie postępowania z uwagi na możliwość absorpcyjnego umorzenia postępowania (art. 11 § 2 k.p.k.)	394
Akcja nr 3. Zawieszenie postępowania (art. 22 § 1 k.p.k.).....	397
Akcja nr 4. Wniosek o przekazanie sprawy sądowi okręgowemu ze względu na jej szczególną wagę lub zawłość (art. 25 § 2 k.p.k.)	402
Akcja nr 5. Badanie właściwości (art. 35 § 1 k.p.k.)	404
Akcja nr 6. Przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu w trybie art. 36 k.p.k.....	407
Akcja nr 7. Wystąpienie o przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu w trybie art. 37 k.p.k.....	410
Akcja nr 8. Wyłączenie sędziego (art. 42 § 4 k.p.k.) w związku z okolicznościami określonymi w art. 40 § 1–3 oraz art. 41 k.p.k.	412
Akcja nr 9. Sprostowanie oczywistej omyłki pisarskiej lub rachunkowej (art. 105 § 1 k.p.k.)	417
Akcja nr 10. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie lub zarządzenie o sprostowaniu oczywistej omyłki pisarskiej lub rachunkowej (art. 105 § 4 k.p.k.) ...	420
Akcja nr 11. Reakcja na wpłynięcie pisma nieodpowiadającego warunkom formalnym (art. 120 § 1 k.p.k.)	422
Akcja nr 12. Rozpoznanie wniosku o przywrócenie terminu (art. 126 § 2 k.p.k.).....	425
Akcja nr 13. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie o odmowie przywrócenia terminu bądź pozostawieniu bez rozpoznania wniosku o przywrócenie terminu lub na zarządzenie o odmowie przyjęcia takiego wniosku (art. 126 § 3 k.p.k.).....	428
Akcja nr 14. Sprostowanie protokołu rozprawy lub posiedzenia (art. 153 k.p.k.)	430

Akcja nr 15. Wystąpienie o zwolnienie świadka od obowiązku zachowania tajemnicy informacji tajnych lub ściśle tajnych (art. 179 § 3 k.p.k.)	432
Akcja nr 16. Decyzja w przedmiocie zezwolenia na przesłuchanie osoby zobowiązanej do zachowania tajemnicy notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej lub dziennikarskiej w toku postępowania przygotowawczego (art. 180 § 2 k.p.k.).....	434
Akcja nr 17. Decyzja w przedmiocie przesłuchania osoby zobowiązanej do zachowania tajemnicy informacji poufnych i zastrzeżonych oraz tajemnicy zawodowej lub funkcyjnej (art. 180 § 1 k.p.k.), w tym notarialnej, adwokackiej, radcy prawnego, doradcy podatkowego, lekarskiej lub dziennikarskiej, w toku postępowania sądowego (art. 180 § 2 k.p.k.)	437
Akcja nr 18. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie o przesłuchaniu lub zezwoleniu na przesłuchanie wydane na podstawie art. 180 § 2 k.p.k. (art. 180 § 2 zdanie trzecie k.p.k.)	440
Akcja nr 19. Zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych (art. 184 § 1 k.p.k.)	442
Akcja nr 20. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie w przedmiocie zachowania w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych (art. 184 § 1 k.p.k.), albo na wydane na podstawie art. 184 § 7 lub 8 k.p.k. postanowienie o jego uchyleniu (art. 184 § 5 k.p.k.).....	445
Akcja nr 21. Uchylenie postanowienia o zachowaniu w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka, w tym danych osobowych (art. 184 § 7 i 8 k.p.k.).....	448
Akcja nr 22. Przesłuchanie w toku postępowania przygotowawczego osoby, która w chwili przesłuchania nie ukończyła 15 lat, pokrzywdzonej w sprawie o przestępstwo określone w rozdziałach XXV i XXVI k.k. (art. 185a k.p.k.) oraz przesłuchanie świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat w sprawie o przestępstwo określone w rozdziale XXV k.k. albo popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej (art. 185b k.p.k.)	450
Akcja nr 23. Zatwierdzenie postanowienia prokuratora o zarządzeniu kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych (art. 237 § 2 k.p.k.)	453
Akcja nr 24. Zarządzenie na wniosek prokuratora kontroli i utrwalania rozmów telefonicznych (art. 237 § 1 k.p.k.)	455
Akcja nr 25. Rozpoznanie zażalenia na zatrzymanie (art. 246 § 1 k.p.k.)	457
Akcja nr 26. Decyzja w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania w toku postępowania przygotowawczego (art. 250 § 2 k.p.k.)	460
Akcja nr 27. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie w przedmiocie zastosowania tymczasowego aresztowania w postępowaniu przygotowawczym (art. 252 § 1 k.p.k.).....	464
Akcja nr 28. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie w przedmiocie zastosowanego w postępowaniu przygotowawczym innego niż tymczasowe aresztowanie środka zapobiegawczego (art. 252 § 1 k.p.k.)	466
Akcja nr 29. Decyzja w przedmiocie przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania w toku postępowania przygotowawczego (art. 263 § 2 k.p.k.)	468

Akcja nr 30. Orzeczenie przepadku przedmiotu poręczenia majątkowego (art. 270 § 1 k.p.k.)	471
Akcja nr 31. Rozpoznanie zażalenia na orzeczenie w przedmiocie przepadku przedmiotu poręczenia (art. 270 § 3 k.p.k.)	474
Akcja nr 32. Wydanie listu żelaznego (art. 281 k.p.k.)	476
Akcja nr 33. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie co do zabezpieczenia majątkowego (art. 293 § 2 k.p.k.)	478
Akcja nr 34. Rozpoznanie zażalenia na odmowę wszczęcia lub umorzenia postępowania przygotowawczego (art. 306 i 330 k.p.k.)	480
Akcja nr 35. Umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego na wniosek prokuratora (art. 324 i 354 k.p.k.)	482
Akcja nr 36. Formalna kontrola aktu oskarżenia (art. 337 k.p.k.)	484
Akcja nr 37. Rozpoznanie zażalenia na zarządzenie o zwrocie aktu oskarżenia w celu usunięcia braków formalnych (art. 337 § 2 k.p.k.)	486
Akcja nr 38. Rozważenie możliwości skierowania sprawy na drogę postępowania mediacyjnego (art. 339 § 4 k.p.k.)	488
Akcja nr 39. Rozpoznanie wniosku w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania (art. 341 k.p.k.)	491
Akcja nr 40. Rozpoznanie wniosku o skazanie bez rozprawy (art. 343 k.p.k.)	494
Akcja nr 41. Orzeczenie co do środków zapobiegawczych po wpłynięciu aktu oskarżenia (art. 344 k.p.k.)	496
Akcja nr 42. Wydanie orzeczenia w przedmiocie zwrotu sprawy w celu usunięcia istotnych braków postępowania przygotowawczego (art. 345 § 1 k.p.k.) ...	498
Akcja nr 43. Rozpoznanie zażalenia na postanowienie o zwrocie sprawy prokuratorowi w celu usunięcia istotnych braków postępowania przygotowawczego (art. 345 § 3 k.p.k.)	500
Akcja nr 44. Losowanie składu orzekającego (art. 351 § 2 k.p.k.)	502
Akcja nr 45. Uzupełnienie wyroku (art. 420 k.p.k.)	504
Akcja nr 46. Zarządzenie w przedmiocie przyjęcia środka odwoławczego (art. 429 § 1 k.p.k.)	506
Akcja nr 47. Rozpoznanie zażalenia na zarządzenie o odmowie przyjęcia środka odwoławczego lub na zarządzenie o pozostawieniu tego środka bez dalszego biegu na podstawie art. 120 § 2 k.p.k. (art. 429 § 2 k.p.k.)	511
Akcja nr 48. Pozostawienie środka odwoławczego bez rozpoznania (art. 430 k.p.k.)	513
Akcja nr 49. Przedstawienie Sądowi Najwyższemu zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy (art. 441 k.p.k.)	515
Akcja nr 50. Ponowne rozpoznanie sprawy (art. 442 k.p.k.)	520
Akcja nr 51. Wydanie orzeczenia w kwestii sprowadzenia oskarżonego na rozprawę odwoławczą (art. 451 k.p.k.)	524
Akcja nr 52. Rozpoznanie wniosku o dobrowolne poddanie się karze w postępowaniu uproszczonym (art. 474a k.p.k.)	528
Akcja nr 53. Posiedzenie pojednawcze w trybie prywatnoscargowym (art. 489 k.p.k.)	530
Akcja nr 54. Wydanie wyroku nakazowego (art. 500 k.p.k.)	532
Akcja nr 55. Zarządzenie w przedmiocie dopuszczalności kasacji (art. 530 § 1 i 2 k.p.k.) ...	535

Akcja nr 56. Wznowienie postępowania przez sąd okręgowy lub apelacyjny(art. 544 i n. k.p.k.)	539
Akcja nr 57 . Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego (art. 550 k.p.k.)	542
Akcja nr 58. Rozpoznanie wniosku o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, aresztowanie lub zatrzymanie (art. 552 k.p.k.)	544
Akcja nr 59. Zaopiniowanie prośby o ułaskawienie przez sąd pierwszej instancji (art. 561 i n. k.p.k.).....	548
Akcja nr 60. Wydanie wyroku łącznego (art. 569 i n. k.p.k.).....	551
Akcja nr 61. Wystąpienie o zabezpieczenie mienia podlegającego przypadkowi lub środków dowodowych w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (art. 589g k.p.k.).....	559
Akcja nr 62. Wykonanie orzeczenia o zabezpieczeniu mienia podlegającego przypadkowi lub środków dowodowych wydanego w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (art. 589l k.p.k.)	562
Akcja nr 63. Zaopiniowanie wniosku ekstradycyjnego (art. 603 k.p.k.)	565
Akcja nr 64. Wydanie europejskiego nakazu aresztowania (art. 607a k.p.k.)	567
Akcja nr 65. Wykonanie europejskiego nakazu aresztowania (art. 607k k.p.k.).....	570
Akcja nr 66. Wydanie orzeczenia co do przejęcia orzeczenia do wykonania (art. 608 § 3 i art. 609 § 1 i 2 k.p.k.).....	576
Akcja nr 67. Określenie kwalifikacji prawnej oraz kar i środków podlegających wykonaniu po przejęciu orzeczenia (art. 611c k.p.k.).....	579
Akcja nr 68. Wykonanie orzeczenia o karze o charakterze pieniężnym wydanego w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (art. 611ff k.p.k.)	581
Akcja nr 69. Wykonanie orzeczenia o przypadku wydanego w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej (art. 611fu k.p.k.)	584

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

EKPCz	– Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.), a następnie zmieniona i uzupełniona Protokołem nr 14 zmieniającym system kontroli Konwencji (Dz. U. z 2010 r. Nr 90, poz. 587)
k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
k.k.s.	– ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 111, poz. 765 z późn. zm.)
k.k.w.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. Nr 90, poz. 557 z późn. zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
k.p.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
k.p.w.	– ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 848 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
k.w.	– ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 46, poz. 275 z późn. zm.)
nowela styczniowa	– ustawa z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 17, poz. 155 z późn. zm.)

nowela z grudnia 2008 r.	– ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 2009 r. Nr 20, poz. 104)
pr. adw.	– ustawa z dnia 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze (tekst jedn.: Dz. U. z 2009 r. Nr 146, poz. 1188 z późn. zm.)
pr. not.	– ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 189, poz. 1158 z późn. zm.)
p.u.s.a.	– ustawa z dnia 25 lipca 2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz. U. Nr 153, poz. 1269 z późn. zm.)
p.u.s.p.	– ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.)
p.u.s.w.	– ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 226, poz. 1676 z późn. zm.)
p.w.k.k.	– ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.)
r.s.p.z.t.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania o zachowanie w tajemnicy okoliczności umożliwiających ujawnienie tożsamości świadka oraz sposobu postępowania z protokołami z zeznań tego świadka (Dz. U. Nr 108, poz. 1024)
r.u.s.p.	– rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (Dz. U. Nr 38, poz. 249 z późn. zm.)
TFUE	– Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010, s. 47)
Traktat z Lizbony	– Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie dnia 13 grudnia 2007 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 203, poz. 1569)
TUE	– Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010, s. 13)
TWE	– Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 321E z 29.12.2006, s. 37)
u.o.i.n.	– ustawa z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych (Dz. U. Nr 182, poz. 1228)
u.o.p.z.	– ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. Nr 197, poz. 1661 z późn. zm.)
u.o.z.p.	– ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. Nr 111, poz. 535 z późn. zm.)
u.p.n.	– ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178)
u. prok.	– ustawa z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze (tekst jedn.: Dz. U. z 2008 r. Nr 7, poz. 39 z późn. zm.)
u.r.p.	– ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2010 r. Nr 10, poz. 65 z późn. zm.)

ustawa o NIK	– ustawa z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 231, poz. 1701 z późn. zm.)
ustawa o SN	– ustawa z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.)
ustawa o TK	– ustawa z dnia 1 sierpnia 1997 r. o Trybunale Konstytucyjnym (Dz. U. Nr 102, poz. 643 z późn. zm.)
ustawa o TS	– ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o Trybunale Stanu (tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 925 z późn. zm.)
u.ś.k.	– ustawa z dnia 25 czerwca 1997 r. o świadku koronnym (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 36, poz. 232 z późn. zm.)

Inne

ENA	– europejski nakaz aresztowania
ETS	– Europejski Trybunał Sprawiedliwości
NIK	– Najwyższa Izba Kontroli
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNKG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNPK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Prokuratura Krajowa
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
SN	– Sąd Najwyższy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TS	– Trybunał Stanu
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

WPROWADZENIE DO I WYDANIA

Wywodzący się z języka greckiego termin „metodyka” (*methodikós*) oznacza zbiór zasad i sposobów dotyczących wykonywania jakiejś pracy i zmierzania do określonych celów. W pedagogice zaś „metodyka” to dydaktyka szczegółowa jakiegoś przedmiotu szkolnego, omawiająca cele i sposoby nauczania tego właśnie przedmiotu. Książka niniejsza, choć w jej tytule figuruje wyraz „metodyka”, nie aspiruje z pewnością do opracowania, które miałoby kogokolwiek „nauczać” przedmiotu, który nazwać moglibyśmy prawidłowym sądzeniem. Jeśli już, to bliżej jej do pierwszego z wyżej podanych znaczeń, tj. do swoistego kompendium zasad, które mogą się okazać przydatne przy pełnieniu służby przez sędziów orzekających w sprawach karnych.

Podjmując próbę przekazania Koleżankom i Kolegom sędziom naszych zawodowych doświadczeń dotyczących wykonywania najpiękniejszego, o czym jesteśmy głęboko przekonani, zawodu prawniczego – nie jesteśmy pionierami na tym polu. Sami na początku naszej zawodowej drogi sięgaliśmy często po książkę sędziego Henryka Kempistego *Metodyka pracy sędziego w sprawach karnych*, która to praca doczekała się paru wydań. Przed kilkoma laty ukazała się na rynku wydawniczym praca pióra sędziego Edwarda Samborskiego, zatytułowana *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych*. Obie te pozycje, z pewnością bardzo przydatne w codziennej pracy sędziów, różnią się jednak od tego opracowania, które obecnie przedstawiamy. Po pierwsze, książka sędziego Kempistego bazuje na unormowaniach poprzedniego kodeksu postępowania karnego – z 1969 r., zaś książka sędziego Samborskiego opiera się co prawda już na unormowaniach kodeksu postępowania karnego z 1997 r., ale bez uwzględnienia wszystkich, dynamicznie następujących w procedurze zmian (tak na przykład pominięto w niej aspekty związane z koniecznością dostosowania się także sędziów karnych do wymogów związanych z akcesją Polski do Unii Europejskiej). Naszym zamierzeniem było to, aby opracowanie uwzględniało najbardziej aktualny stan prawny. Po drugie, obie poprzednie prace obejmowały jedynie wskazówki natury technicznej, mówiły, jak powinien postępować sędzia na określonych etapach postępowania jurysdykcyjnego. My próbujemy, obok metodyki pojmowanej jako zbiór zasad postępowania, zawrzeć w tym opracowaniu także, a może nawet przede wszystkim, wskazówki dotyczące tego, co w pracy sędziego najbardziej frapujące, ale zarazem i najtrudniejsze, tj. przebiegu procesu decyzyjnego, a także wskazówki kształtujące szeroko pojmowaną „osobowość sędziego” – i to sędziego XXI w.

Przystępując do pracy, stanęliśmy przed trudnym wyborem. Oto bowiem próba omówienia wszystkich zagadnień istotnych w codziennej pracy sędziego skończyć mu-

siałyby się nieuchronnie spłycając prezentowanych zagadnień. Alternatywą było ograniczenie się do niektórych jedynie zagadnień, które dzięki takiemu zabiegowi mogłyby być omówione dogłębniej i – co zakładamy – z większym pożytkiem w codziennej pracy sędziego. Decydując się na to drugie rozwiązanie i dając tej decyzji wyraz w tytule naszego opracowania, musieliśmy dokonać wielu wyborów. Nie wtajemniczając czytelników w arkana sporów, które w tej kwestii toczyliśmy, powiedzmy tak: staraliśmy się, aby naszej uwadze nie umknęło to, co na co dzień ważne, i to, co w praktyce sądowej nowe.

Zdajemy sobie sprawę z ogromu zadań spoczywających na naszych młodych Koleżankach i Kolegach orzekających na pierwszej linii frontu, tj. w sądach pierwszej instancji. W swym zapracowaniu potrzebują niejednokrotnie pomocy doraźnej, nie zaś długiego wywodu dotyczącego określonego zagadnienia proceduralnego. Ten ostatni znaleźć mogą w licznych komentarzach i monografiach. My proponujemy im swoiste minimum, często ujęte w formie graficznej, która wydaje się być przyswajalna w sposób o wiele lepszy od zawilich wywodów. Stąd rozważania nasze uzupełniliśmy tabelkami, z których już na pierwszy rzut oka można odczytać, jaki sąd jest właściwy do podjęcia określonej czynności procesowej (którą na użytek tego opracowania nazywamy akcją), w jakiej fazie postępowania, na jakim forum i w jakim składzie powinien procedować w wypadku podejmowania rozstrzygnięcia w tym przedmiocie, w jakiej formie może zapaść orzeczenie dotyczące tej kwestii, jak się kształtuje zaskarżalność tak wydanego rozstrzygnięcia itp. Oczywiście nie jest ani możliwe, ani celowe zobrazowanie wszystkich możliwych akcji procesowych w formie tabelki. Zabieg taki nie byłby celowy po pierwsze dlatego, że prowadziłby do powtórzeń, po drugie zaś, ponieważ zaciemniałby strukturę opracowania, które w założeniu ma być jasne i przyjazne Czytelnikowi. Dlatego wybraliśmy tylko niektóre nurty procesowe, kierując się potrzebą reprezentatywności wyboru, by ukazać to, co może w praktyce nasuwać największe wątpliwości. Uważny Czytelnik dostrzeże z pewnością wiele sprzężeń wewnętrznych w strukturze naszego opracowania, przejawiających się we wskazywanych w części I licznych odesłaniach do znajdujących się w części II akcji. Ten manewr może rozbija trochę spójność opracowania, ale pozwala na zachowanie potoczności wywodu w części I. Tabelki opatrzyliśmy komentarzami obejmującymi najistotniejsze zagadnienia związane z daną akcją procesową.

Za ową prostotę formy musieliśmy jednak zapłacić wysoką cenę. Jest nią rezygnacja z szerokiego prezentowania poglądów orzecznictwa i piśmiennictwa. Do tych źródeł Czytelnik naszej książki będzie musiał sięgnąć samodzielnie (np. studiując komentarze lub monografie). My przejmujemy, tak z judykatury, jak i z doktryny, te poglądy, które osobiście uważamy za słuszne. Postanowiliśmy zatem w niniejszym opracowaniu rozstrzygać wszelkie, w tym także sporne, kwestie w sposób jednoznaczny. Może to sprawiać wrażenie pewnej arbitralności, ale tylko ta forma jest satysfakcjonująca dla szeregowego sędziego, który nie może hamletyzować i mnożyć wątpliwości, gdyż wymagane są od niego właśnie nie tylko jednoznaczność rozstrzygnięć, ale także niejednokrotnie podejmowanie ich w sposób szybki i stanowczy. Staraliśmy się zatem przy pisaniu niniejszego opracowania zapomnieć o dręczących także i nas wątpliwościach co do niektórych kwestii, o naszych „korzeniach teoretycznych”. Możemy zapewnić Czytelników, że nie było to łatwe. Tym bardziej że mamy pełną świadomość tego, iż w wielu kwestiach owe – przedstawione w arbitralnej formie – poglądy mogą spotkać się ze sprzeciwem. Jeśli praktyka orzecznicza, w tym przede wszystkim orzeczenia Sądu Najwyższego, pójdzie

w zdecydowanie odmiennym kierunku od zalecanego w niniejszej książce, z pokorą uderzymy się w piersi i w ewentualnym kolejnym wydaniu proponujemy inne rozwiązanie.

Jedna jeszcze kwestia wymaga wyjaśnienia. Mamy pełną świadomość, że główną akcją procesową jest ta, która inicjowana jest wniesieniem aktu oskarżenia i zmierza do rozstrzygnięcia głównego przedmiotu procesu, jakim jest kwestia odpowiedzialności karnej oskarżonego. Kontynuacją tejże akcji jest opcjonalne postępowanie kontrolne uruchamiane wniesieniem środka odwoławczego. Otóż tę właśnie główną akcję pomijamy, o czym zdecydowało z jednej strony to, że znakomita część rozważań w pierwszej części naszej książki poświęcona jest tej właśnie akcji, po wtóre zaś pragniemy uniknąć pisania o rzeczach oczywistych, z którymi sędziowie mają do czynienia na co dzień i z którymi przecież na ogół znakomicie sobie radzą.

Zagadnienia omawiane w *Elementach metodyki...* dotyczą przede wszystkim postępowania jurysdykcyjnego, ale także i niektórych czynności związanych z sądową kontrolą postępowania przygotowawczego. Całkowicie zrezygnowano natomiast z omawiania akcji, które związane byłyby z czynnościami podejmowanymi przez sąd w toku postępowania wykonawczego. Objętość pracy, dostosowana do życzeń wydawcy, i tak zmusiła nas do dokonania ostrej selekcji akcji dotyczących postępowania jurysdykcyjnego. Te ostatnie względy zadecydowały też w pierwszej kolejności o tym, że *Elementy metodyki...* dotyczą czynności podejmowanych jedynie przez sądy powszechne (zarówno orzekające jako sądy pierwszej instancji, jak i jako sądy odwoławcze), natomiast w najwęższym nawet zakresie nie obejmuje akcji podejmowanych przez Sąd Najwyższy. Nie taimy jednak, że to ostatnie samoograniczenie spowodowane było także i tym, iż doszliśmy do wniosku, że byłoby z naszej strony wręcz nieprzyzwoitością przekazywanie jakichkolwiek uwag o charakterze metodycznym naszym Koleżankom i Kolegom z Izby, u których sami moglibyśmy zasięgać porad. Już fakt, że świadomi własnych ograniczeń i niedoskonałości ośmieliliśmy się zaproponować opracowanie o tym charakterze Koleżankom i Kolegom z sądów powszechnych, napawa nas wystarczającym niepokojem. Uważamy zatem za rzecz zrozumiałą, że książka niniejsza adresowana jest przede wszystkim do najmłodszych z nich. Ci zaś sędziowie, którzy mają od lat wypracowane własne techniki pracy, spojrzą na nią z życzliwym, niech nam będzie wolno sądzić, zainteresowaniem, konfrontując własne sposoby postępowania z tymi, które zalecamy.

W końcu niniejszego wprowadzenia wyrażamy przekonanie, że i tak najważniejszą umiejętnością, której zgłębienia życzyć należałoby każdemu sędziemu, a której w żadnej już nie tylko książce, ale nawet i księdze przekazać nie sposób, jest to, co profesor Fryderyk Zoll młodszy (którego dziś, z uwagi na pozycję naukową najmłodszego przedstawiciela tego znakomitego rodu prawniczego, też Fryderyka, należałoby już chyba nazywać Fryderykiem Zollem II) nazywał „poczuciem prawa”, co zaś w swej najgłębszej istocie stanowi zdolność do „odnajdywania” w gąszczu norm „prawa prawnego”. Wskazywał on też, w jaki sposób można wyrabiać w sobie to poczucie prawa. Z jednej strony podkreślał konieczność dokładnego poznania regulowanej przez prawo rzeczywistości. Na tej drodze niewątpliwie konieczne jest nabycie przez sędziego tego, co nazywamy doświadczeniem życiowym. Z drugiej strony akcentował konieczność perfekcyjnej znajomości treści przepisów prawa, w tym także, a może nawet przede wszystkim, ich założeń aksjologicznych. Równie potrzebna jest znajomość praktyki stosowania przepisów (a więc wypracowanej dotąd judykatury), a nawet historii prawa i treści praw obcych, regulują-

cych tożsame kwestie. Mówiąc językiem sportowym: bardzo wysoko jest zawieszona ta poprzeczka. Ale równie wysoka jest godność sędziowskiego urzędu.

Wspomniany profesor Fryderyk Zoll zalecał też, aby każdy prawnik kierował się w swej pracy jasnym umysłem i gorącym sercem, a zawsze miał przed oczyma cele, dla których określone instytucje prawne zostały stanowione. Wypada skonstatować, że tak rozumiana „umiejętność prawa”, której życzyć wypada każdemu sędziemu, jest nie tylko nauką, ale i prawdziwą sztuką. Sztuką, której nie sposób ujmować w jakiegokolwiek metodyczne reguły.

WPROWADZENIE DO II WYDANIA

Niedługo miną 4 lata od ukazania się pierwszego wydania niniejszej książki. Pomi-
mo że w tym czasie prawo karne procesowe było wielokrotnie nowelizowane, zmiany te
– z uwagi na charakter opracowania – nie wymagały wprowadzenia do tekstu drugiego
wydania zmian o charakterze modelowym. Rzecz jasna, narzucały one jednak potrze-
bę skorygowania niektórych stwierdzeń o charakterze szczegółowym, przede wszystkim
w drugiej części książki, którą – tak jak i w wydaniu pierwszym – nazywamy „akcje” (co
kryje się pod tym pojęciem, wyjaśniliśmy we wprowadzeniu do pierwszego wydania). Po-
trzeba wprowadzenia drobnych korekt o charakterze szczegółowym wynika także z dyna-
micznie rozwijającego się orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych. Mamy
jednak tę drobną satysfakcję osobistą, że potrzeba uwzględnienia orzecznictwa ostatniego
okresu polegała bardziej na dopisaniu czegoś do przedstawionego już przez nas wywodu
niż na zasadniczej zmianie poglądów, które zaprezentowaliśmy Czytelnikowi w pierw-
szym wydaniu. Co się tyczy orzecznictwa, zachowaliśmy, jako zasadę, niepowoływanie
tzw. metryczek judykatów zarówno Sądu Najwyższego, jak i sądów apelacyjnych. Idąc
jednak za radą jednego z recenzentów pierwszego wydania książki, prof. T. Grzegorz-
yka (Palestra 2006, nr 11–12, s. 192–203), zasadę tę łamiemy w drugim wydaniu w dwóch
sytuacjach. Po pierwsze, gdy odwołujemy się nie do ustalonej linii judykatury, ale do orze-
czeń o charakterze precedensowym. Po drugie, gdy wypowiadamy pogląd odbiegający od
publikowanego orzeczenia, które warto wówczas przywołać po to, aby Czytelnik mógł się
samodzielnie zapoznać z linią rozumowania odmienną od naszej. Zachowany został do-
tychczasowy układ części i rozdziałów, który – jak zapewniały nas nasze Koleżanki i Ko-
ledzy sędziowie podczas spotkań szkoleniowych – uznany został za czytelny i przyjazny
dla odbiorcy dzieła. Prawdziwie głębokich zmian i istotnego rozbudowania w porówna-
niu z tekstem wydania pierwszego wymagały te fragmenty tekstu (zarówno w części opi-
sowej, jak i w części ujętej w formę tabelaryczną), które poświęcone są stosowaniu prawa
międzynarodowego i wspólnotowego w postępowaniu karnym. Po pierwsze, dlatego że
problematyka już nie z roku na rok, ale wręcz z miesiąca na miesiąc zyskuje na znaczeniu.
Po drugie, z uwagi na zasadniczą zmianę filozofii współpracy pomiędzy organami sądowy-
mi państw członkowskich Unii Europejskiej po wejściu w życie tzw. traktatu lizbońskiego.

Wszystkim naszym Czytelnikom wdzięczni będziemy za krytyczne uwagi, zarów-
no te dotyczące dostrzeżonych przez odbiorców błędów, jak i te, które dotyczyć będą
nieusatsfakcjonowania spowodowanego pominięciem jakiejś tematyki. Uwzględnimy
je przy decydowaniu o obrazie ewentualnego kolejnego wydania *Elementów metodyki...*

CZĘŚĆ PIERWSZA – OGÓLNA

1. Przygotowanie do sprawy

1.1. Uwagi ogólne

Gdyby rozważania poświęcone zagadnieniom przygotowania do sprawy miały przybrać postać wyczerpującego wykładu, wówczas należałoby w jego ramach omówić dziesiątki zagadnień, którym w komentarzach poświęcone są setki stron, a nasz wydawca musiałby wyrazić zgodę na wydanie odrębnego tomu tak właśnie zatytułowanego. Tymczasem kwestiom tym, z uwagi na uwarunkowania edytorskie, możemy poświęcić zaledwie jeden niezbyt długi rozdział. Niech więc zostanie on potraktowany przez naszych Czytelników jako krótki przewodnik po wstępnych czynnościach, które powinny być podjęte przez sędziego na etapie przygotowania do sprawy, tj. od momentu, gdy weźmie on akta do ręki, aż po chwilę, gdy zasiądzie już w to-dze na sali sądowej i przystąpi do rozpoznania sprawy czy to w ramach rozprawy, czy też na posiedzeniu.

Jest rzeczą oczywistą, że odmienna specyfika charakteryzuje wstępne czynności sędziego orzekającego w pierwszej instancji w porównaniu z tą samą fazą pracy sędziego odwoławczego. Powinny też przebiegać inaczej w wypadku przygotowywania się przez sędziego do rozprawy, inaczej zaś w wypadku szykowania się do wydania na posiedzeniu rozstrzygnięcia w kwestii incydentalnej, przy czym nawet w wypadku przygotowywania się do posiedzenia prace przygotowawcze mogą i powinny przebiegać odmiennie w zależności od kwestii, jaką przyjdzie nam rozstrzygać na posiedzeniu. Działanie sędziego powinno bowiem odpowiadać zasadom prakseologii, a zatem przygotowując się do rozstrzygnięcia kwestii incydentalnej, nie musi on tak głęboko wkraczać w materię sprawy jak wówczas, gdy ma orzekać w głównym przedmiocie procesu. Postaramy się – w kolejnych, wydzielonych podrozdziałach – zwrócić uwagę na tak właśnie zarysowane różnice, wynikające z fazy postępowania oraz przedmiotu podejmowanej decyzji. W niektórych miejscach, aby nie zakłócać toku narracji wnikaniami w szczegóły, odsyłać będziemy naszego Czytelnika do uwag zamieszczonych przy poszczególnych akcjach, o których pisaliśmy we wprowadzeniu.

Dodajmy, że niektóre czynności, których podjęcie jest niezbędne na etapie wstępnego przygotowania sprawy, dokonywane są przez prezesów lub przewodniczących wydziałów. Przyjmijmy na użytek dalszego wywodu, że

mamy do czynienia z tzw. małym sądem, w którym przewodniczący wydziału sam jest dla siebie sterem, żeglarzem i okrętem w tym sensie, iż to na nim spoczywają wszystkie czynności podejmowane od momentu wpłynięcia sprawy do biura podawczego (sekretariatu) i nadania jej sygnatury, a zatem sam bada on sprawę pod kątem zasadności skierowania jej na posiedzenie w celu rozpoznania wniosku incydentalnego albo na rozprawę w celu rozstrzygnięcia skargi etapowej i sam wydaje stosowne zarządzenie bądź też kieruje sprawę na posiedzenie w celu rozstrzygnięcia kwestii, które wymagają formy orzeczenia.

Niektóre zagadnienia mogą jednak, a nawet powinny, zostać omówione zbiorczo, albowiem nie zależą ani od specyfiki etapu postępowania, ani od charakteru sprawy.

1.2. Zbadanie przez sędziego możliwości osobistego podejmowania czynności w sprawie

wyłączenie z mocy
prawa i na wniosek

Pierwszą zatem czynnością, którą powinniśmy podjąć przy przygotowaniach do sprawy, jest sprawdzenie tego, czy w ogóle wolno nam się nią dalej zajmować, a mianowicie – czy nie jesteśmy z niej wyłączeni bądź to z mocy prawa (art. 40 k.p.k.), bądź też z uwagi na okoliczności, w świetle których mogłaby się zrodzić uzasadniona wątpliwość co do naszej bezstronności. W przypadku stwierdzenia takich przeszkód w obu wypadkach powinniśmy podjąć kroki zmierzające do wyłączenia się ze sprawy (zob. szerzej akcję nr 8). Jeśli sami nie mamy wątpliwości co do tego, że możemy w niej uczestniczyć, ale którakolwiek ze stron złożyła wniosek o nasze wyłączenie, powinniśmy złożyć do akt sprawy stosowne oświadczenie na piśmie i powstrzymać się od dalszego w niej udziału do momentu rozstrzygnięcia wniosku przez skład sądu bez naszego udziału (zob. także akcję nr 8). Jednakże nie tylko wolno nam, ale nawet zobowiązani jesteśmy (art. 42 § 3 zdanie drugie k.p.k.) podjąć czynności niecierpiące zwłoki (np. zabezpieczyć dowód, który mógłby ulec zniekształceniu lub utracie).

1.3. Zbadanie właściwości sądu

Po rozwianiu wątpliwości co do możliwości udziału w sprawie powinniśmy zbadać, czy skarga etapowa (akt oskarżenia, środek odwoławczy) albo wniosek incydentalny wpłynęły do sądu właściwego do ich rozpoznania, a w razie stwierdzenia niewłaściwości postanowieniem powinniśmy przekazać sprawę właściwemu sądowi lub innemu organowi. Badaniu podlega zarówno właściwość miejscowa, jak i rzeczowa, przy czym przez pojęcie tej ostatniej rozumiemy też właściwość funkcjonalną, gdy idzie o instancję odwoławczą. Reguły, według których powinniśmy przeprowadzić badanie

właściwości, zamieszczone są – w przypadku orzekania w głównym przedmiocie procesu – w dziale II, rozdziale 1 k.p.k. Powinniśmy pamiętać także o szczególnych rozwiązaniach dotyczących tzw. łączności podmiotowej (zob. art. 33 k.p.k.) oraz łączności przedmiotowej (zob. art. 34 k.p.k.) spraw. W razie stwierdzenia swej niewłaściwości sąd powinien postanowieniem przekazać sprawę właściwemu sądowi lub innemu organowi (zob. akcję nr 5). Pamiętać należy o tym, że w szczególnych wypadkach możemy wystąpić bądź to do sądu apelacyjnego (w trybie art. 25 § 2 k.p.k. – gdy idzie o zmianę właściwości rzeczowej z uwagi na wagę lub zawartość sprawy – zob. szerzej akcję nr 4), bądź do sądu wyższego rzędu (w trybie art. 36 k.p.k., który dotyczy tylko rozprawy – gdy stwierdzimy, że większość osób, które należy wezwać, zamieszkuje blisko tego sądu, a z dala od sądu właściwego – zob. szerzej akcję nr 6), bądź też do Sądu Najwyższego (w trybie art. 37 k.p.k., który dotyczy każdej sprawy, w tym także zawisłej w kwestii incydentalnej, jeśli tylko przekazania wymaga dobro wymiaru sprawiedliwości – zob. szerzej akcję nr 7) o ustanowienie tzw. właściwości delegacyjnej. Teoretycznie wystąpienia o przekazanie sprawy mogą nastąpić w każdym czasie, tj. nawet już w toku przewodu sądowego, ale w praktyce powinno to mieć miejsce przed wyznaczeniem rozprawy, a najpóźniej przed otwarciem przewodu sądowego (art. 25 § 2 oraz art. 36 i 37 k.p.k.) lub wyznaczeniem posiedzenia w kwestii incydentalnej (art. 37 k.p.k.). Tylko zupełnie wyjątkowo, tj. w wypadku ujawnienia się w dalszej fazie postępowania okoliczności istotnych dla podjęcia takiej inicjatywy, usprawiedliwione byłoby jej podjęcie z opóźnieniem, tj. nie w fazie przygotowań do rozpoznania sprawy (dotyczy to przede wszystkim uwarunkowań prowadzących do wystąpienia z inicjatywą w trybie art. 37 k.p.k.).

**właściwość
delegacyjna**

1.4. Niektóre aspekty kontroli warunków formalnych wniosków incydentalnych i skarg etapowych

Po dokonaniu kontroli tego, czy w ogóle możemy osobiście zajmować się sprawą, i tego, czy powinna ona być rozpoznana przez sąd, w którym orzekamy, nadal jeszcze przedwczesne i nieefektywne może okazać się przystąpienie do zgłębiania jej materii merytorycznej. Zatem na kolejnym etapie czynności przygotowawczych powinniśmy przystąpić do kontroli warunków formalnych wniosku incydentalnego zawartego w piśmie procesowym strony lub jej reprezentanta czy też, co jest znacznie bardziej pracochłonne, do kontroli warunków formalnych skargi etapowej, a więc przed sądem pierwszej instancji – wniesionego aktu oskarżenia, zaś przed sądem drugiej instancji – środka odwoławczego, tj. apelacji albo zażalenia.

Zadaniem najprostszym jest dokonanie kontroli warunków formalnych wniosków incydentalnych. Powinna ona polegać w pierwszej kolejności na sprawdzeniu wszystkich warunków formalnych, które ustawodawca przewidział w art. 119 § 1 k.p.k. w odniesieniu do każdego pisma procesowego. Nie-

**ogólne
warunki pisma
procesowego**

zależnie zatem od tego, do jakiego organu procesowego pismo jest skierowane, powinniśmy sprawdzić, czy zawiera ono:

- 1) oznaczenie organu, do którego jest skierowane, oraz sprawy, której dotyczy;
- 2) oznaczenie oraz adres wnoszącego pismo;
- 3) treść wniosku lub oświadczenia, w miarę potrzeby z uzasadnieniem;
- 4) datę i podpis składającego pismo (przy czym za osobę, która nie może się podpisać, pismo podpisuje osoba przez nią upoważniona, ze wskazaniem przyczyny złożenia swego podpisu).

warunki
szczególne

Niektóre pisma procesowe powinny jednak odpowiadać także i dodatkowym warunkom formalnym, na przykład być sporządzone przez adwokata lub radcę prawnego, jeśli dana czynność jest objęta przymusem adwokackim lub radcowskim (tak jest w wypadku aktu oskarżenia oskarżyciela posiłkowego – art. 55 § 2 zdanie pierwsze k.p.k., apelacji wnoszonej od wyroku sądu okręgowego jako sądu pierwszej instancji – art. 446 § 1 k.p.k., skargi kasacyjnej – art. 526 § 2 k.p.k. oraz wniosku o wznowienie postępowania – art. 545 § 2 k.p.k.). Jeśli stwierdzimy, że pismo nie odpowiada wymogom formalnym (chodzi tu zarówno o te określone w art. 119 k.p.k., jak i przewidziane w przepisach szczególnych), a brak ma taki charakter, że pismo nie może otrzymać biegu, jak również wówczas, gdy brak polega na niezłożeniu należytych opłat lub upoważnienia do podjęcia czynności procesowej – powinniśmy uruchomić tryb usuwania tego braku (lub braków), określony w art. 120 § 1 i 2 k.p.k. (w tej kwestii – zob. szczegółowo akcję nr 11).

akty oskarżenia

Trybu określonego w art. 120 § 1 k.p.k. **nie stosuje się** w wypadku wniesienia **aktów oskarżenia** (i to nie tylko wnoszonych przez oskarżyciela publicznego, ale także ubocznego aktu oskarżenia oraz aktu oskarżenia subsydiarnego oskarżyciela posiłkowego). Formalna kontrola tych pism procesowych następuje bowiem w specjalnym trybie określonym w art. 337 k.p.k. (w tej kwestii – zob. szczegółowo akcje nr 36 i 37).

Odrębnego omówienia wymaga też kontrola warunków formalnych środka odwoławczego, przeprowadzana przez prezesa sądu pierwszej instancji na podstawie art. 429 § 1 k.p.k. (zob. w tej kwestii akcję nr 46) oraz – jeśli ta pierwsza zostanie uznana za błędną – przez sąd odwoławczy na podstawie art. 430 § 1 k.p.k. (w tym przedmiocie zob. akcję nr 48).

1.5. Kontrola warunków dopuszczalności postępowania. Badanie przesłanek procesowych

Sygnalizując węzłowe problemy wstępnych czynności przygotowawczych, należy też wskazać na **kontrolę warunków dopuszczalności postępowania**, tj. zbadanie przesłanek procesowych określonych w art. 17 k.p.k. Pełnej kontroli, czyli przeprowadzonej z punktu widzenia wszystkich przesłanek, dokonać winniśmy przed przystąpieniem do skierowania sprawy na rozprawę główną przed sądem pierwszej instancji. Dlatego też kodeks

postępowania karnego przewiduje w art. 339 § 3 pkt 1, że prezes sądu kieruje sprawę na posiedzenie, ilekroć zachodzi potrzeba umorzenia postępowania na podstawie art. 17 § 1 pkt 2–11 k.p.k. Z punktu widzenia niektórych przesłanek (np. określonych w art. 17 § 1 pkt 5 i 6 k.p.k. – gdy do zgonu oskarżonego lub przedawnienia karalności czynu doszło już po wydaniu wyroku przez sąd pierwszej instancji) kontrola taka jest niezbędna także i przed podjęciem decyzji, czy skargę apelacyjną skierować na rozprawę, czy też na posiedzenie. Czasem także i przy rozpoznawaniu wniosku incydentalnego zobowiązani jesteśmy do wstrzymania postępowania w wypadku wystąpienia ujemnej przesłanki procesowej (np. bezprzedmiotowe byłoby rozpoznawanie wniosku o uchylenie lub zmianę środka zapobiegawczego w wypadku zweryfikowania informacji o tym, że osoba, której wniosek taki dotyczy, zmarła).

Nie sposób zatem uniknąć w tym miejscu omówienia poszczególnych warunków dopuszczalności postępowania. Koncentrować się będziemy na zagadnieniach praktycznych, nie wnikając w kwestie szczegółowe.

Na początku należy z całym naciskiem podkreślić, że zaistnienie tzw. negatywnej przesłanki procesowej nie zawsze prowadzi do natychmiastowego skutku, określonego w art. 17 § 1 k.p.k., tj. do obowiązku umorzenia postępowania, jeśli zostało ono uprzednio wszczęte. Po pierwsze, **negatywna przesłanka procesowa nie tamuje postępowania zmierzającego do jej wyjaśnienia**. Aby nie doprowadzić do sytuacji absurdalnej, w której dopuszczalność postępowania oceniona zostałaby przez nas niejako „w locie”, bez przeprowadzenia postępowania, musimy przyjąć, że jest ono prawnie dopuszczalne, o ile właśnie zmierza do ustalenia kwestii jego prawnej dopuszczalności. Po drugie, **negatywne przesłanki procesowe uniemożliwiają tylko takie postępowanie, które realizuje funkcję ścigania**. W konsekwencji zatem, na przykład przy podejmowaniu czynności związanych ze staraniami strony o uruchomienie tzw. nadzwyczajnej kontroli orzeczenia (zob. akcję nr 55, dotyczącą badania formalnych warunków skargi kasacyjnej, oraz akcję nr 56, dotyczącą rozpoznawania wniosku o wznowienie postępowania) nie wolno nam zatamować postępowania z powodu stwierdzenia okoliczności wyłączającej ściganie (zob. art. 529 oraz art. 545 § 1 w zw. z art. 529 k.p.k.). Kodeks postępowania karnego przewiduje też możliwość prowadzenia postępowania o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie (zob. akcję nr 58), gdy w prawa oskarżonego wstępują osoby określone w art. 556 § 1 k.p.k. Możliwość postępowania po śmierci oskarżonego przewidziana jest także w ustawie z dnia 23 lutego 1991 r. o uznaniu za nieważne orzeczeń wydanych wobec osób represjonowanych za działalność na rzecz niepodległego bytu Państwa Polskiego (Dz. U. Nr 34, poz. 149 z późn. zm.), przy czym dotyczy to zarówno postępowania w przedmiocie uznania za nieważne orzeczenia (art. 1 i n. cyt. ustawy), jak i postępowania odszkodowawczego (art. 8 i n. cyt. ustawy). O niektórych innych ograniczeniach zasady, że negatywne przesłanki procesowe skutkują niedopuszczalnością postępowania, powiemy przy omawianiu poszczególnych przesłanek.

przesłanki
negatywne
i pozytywne

Część przesłanek powodujących niedopuszczalność postępowania ma charakter materialnoprawny.

1.5.1. Przesłanki o charakterze materialnoprawnym

czynu nie
popelniono

W pierwszym rzędzie ustawodawca nakazuje zatamowanie biegu postępowania wówczas, gdy „czynu nie popełniono albo brak jest danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia” (art. 17 § 1 pkt 1 k.p.k.). Przesłanka ujęta w wyrażeniu „czynu nie popełniono” zachodzi zarówno wtedy, gdy przedmiotowe zdarzenie w ogóle nie zaistniało, jak i wtedy, gdy wprowadzie nastąpiło, lecz nie jest czynem w rozumieniu karno-materialnej definicji czynu jako psychicznie kierowanej aktywności woli człowieka w postaci albo kompleksu ruchów fizycznych, albo zahamowanych ruchów zewnętrznych” (z tego powodu zatem nikt nie może być ścigany za tzw. odruch mimowolny, bezwarunkowy, a także za najbardziej choćby nieczne myśli). Bardziej ocenne określenie zawarte jest w drugiej części przepisu, zakłada ono bowiem pewien (na każdym etapie postępowania nieco inny, zaś na etapie wnoszenia oskarżenia niewątpliwie wyższy niż przy inicjowaniu postępowania przygotowawczego) stopień uprawdopodobnienia popełnienia czynu zabronionego przez konkretnego sprawcę. Jeśli przyjąć minimalny standard racjonalności działań oskarżyciela przy wnoszeniu skargi wszczynającej postępowanie jurysdykcyjne, to charakter przesłanki wymienionej w pkt 1 art. 17 § 1 k.p.k. powinien wykluczać możliwość umorzenia przez sąd postępowania z tej przyczyny bez dalszego zbadania sprawy. Dlatego też w art. 339 § 3 pkt 1 k.p.k. jako powody ewentualnego skierowania sprawy przez prezesa na posiedzenie w celu umorzenia jej bez przeprowadzania rozprawy wymieniono wszystkie przesłanki z art. 17 § 1 k.p.k., z wyłączeniem tu właśnie omawianej, co do zasady podlega ona bowiem ocenie sądu na rozprawie. Należy jednak już w tym miejscu wskazać na możliwość umorzenia postępowania, na posiedzeniu przed rozprawą, w trybie art. 339 § 3 pkt 2 k.p.k. Skierowanie sprawy na posiedzenie na tej ostatniej podstawie następuje wówczas, gdy prezes sądu uzna, że zachodzi potrzeba zbadania, czy w sprawie nie zachodzi **oczywisty brak faktycznych podstaw oskarżenia**. Ocena prezesa powinna być dokonywana ze **szczególną ostrożnością**, albowiem kierując sprawę na posiedzenie w omawianym trybie, daje on wyraz swojemu przekonaniu co do nieistnienia podstaw oskarżenia w sprawie. Oczywisty brak faktycznych podstaw oskarżenia zachodzi wówczas, gdy brak dowodów uzasadniających oskarżenie jest bardzo wyraźny, a więc gdy nie ma potrzeby przeprowadzenia dodatkowych badań. Z tej to przyczyny o oczywistym braku podstaw oskarżenia w sprawie można mówić jedynie wówczas, gdy postępowanie przygotowawcze nie zawiera braków lub gdy braków tych nie da się uzupełnić. Jeśli dostrzegamy takie możliwości – pierwszeństwo ma decyzja, o której mowa w art. 339 § 3 pkt 4 k.p.k., tj. zwrot sprawy prokuratorowi w celu usu-

nięcia istotnych braków postępowania przygotowawczego. Zarządzenie prezesa stanowi wyraz jego przekonania i w najmniejszej mierze nie jest wiążące dla sądu. Sąd może postanowić o skierowaniu sprawy na rozprawę, przy czym taka decyzja nie jest z kolei wyrazem przekonania sądu o istnieniu podstaw oskarżenia w sprawie, a jedynie wynikiem uznania, że nie zachodzi taki brak jego podstaw, który może być traktowany jako „oczywisty”. Podsumowując, oczywisty brak podstaw oskarżenia, jako przesłanka umorzenia postępowania jurysdykcyjnego, zachodzi w sytuacji braku jakichkolwiek dowodów świadczących o popełnieniu przez oskarżonego zarzuczonego mu przestępstwa i nie może być efektem **oceny dowodów**. Z istoty przygotowania do rozprawy wynika, że ocena sprawy na posiedzeniu odbywa się w innym zakresie niż ocena przeprowadzana w związku z merytorycznym rozpoznaniem na rozprawie. W szczególności **nie jest zadaniem tego typu posiedzenia ocena dowodów pod względem merytorycznym** i idzie nie o udowodnienie, lecz o uprawdopodobnienie popełnienia przez oskarżonego zarzuczonego mu czynu.

Niezwłoczne zatamowanie toku procesu niezbędne jest w sytuacji, gdy:

- a) czyn nie zawiera znamion czynu zabronionego;
- b) ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.).

Znamiona czynu zabronionego to te określone w ustawie cechy zewnętrznego zachowania się człowieka, jego skutku i okoliczności, jak również stosunku psychicznego do tego zdarzenia oraz cechy samego człowieka jako podmiotu zachowania się, których całokształt charakteryzuje przestępstwo, a które muszą być udowodnione w postępowaniu karnym, aby mogło nastąpić prawidłowe skazanie za przestępstwo. Jeśli nie stwierdzimy któregośkolwiek z elementów składających się na komplet znamion określonego typu czynu, nie można sprawcy przypisać popełnienia tego przestępstwa (kwestią odrębną jest możliwość zakwalifikowania jego zachowania jako odmiennego typu czynu).

czyn nie
wyczerpuje
znamion

Z kolei określenie „ustawa stanowi, że sprawca nie popełnia przestępstwa” obejmuje zarówno wyłączenie przestępności czynu z powodu tzw. kontratypów, jak też okoliczności wyłączających winę.

W kodeksie karnym określono następujące **kontratypy**:

kontratypy

- obronę konieczną (art. 25 § 1 k.k.),
- stan wyższej konieczności (art. 26 § 1 k.k.),
- dozwolone ryzyko (art. 27 § 1 k.k.),
- posiadanie przez obywatela polskiego obywatelstwa innego państwa połączonego z zamieszkiwaniem na jego terytorium jako okoliczność wyłączająca przestępstwo przyjęcia obowiązków wojskowych w obcym wojsku lub obcej organizacji wojskowej (art. 141 § 3 k.k.),
- szczególne okoliczności wyłączające przestępność czynu polegającego na nieudzieleniu pomocy (art. 162 § 2 k.k.),
- szczególne okoliczności wyłączające odpowiedzialność za zniesławienie (art. 213 § 1 i 2 k.k.),

- szczególne okoliczności wyłączające odpowiedzialność za przestępstwo niezawiadomienia o popełnieniu przestępstwa wymienionego w art. 240 § 1 k.k. (art. 240 § 2 k.k.),
- wykonanie rozkazu (art. 318 k.k.) oraz
- ostateczną potrzebę (art. 319 k.k.).

Niektóre ustawy określają odrębne kontraty. Poza tym wymienia się kontraty pozaustawowe, do których zalicza się na przykład działanie w ramach uprawnień lub obowiązków, zgodę pokrzywdzonego, ryzyko sportowe, a także zwyczaj.

**okoliczności
wyłączające winę**

Wyrażenie „nie popełnia przestępstwa” jest w ustawie karnej używane także w wypadkach występowania **okoliczności wyłączających winę**. Należą do nich:

- stan wyższej konieczności jako okoliczność wyłączająca winę (art. 26 § 2 k.k.),
- błąd co do okoliczności stanowiącej znamię czynu zabronionego, wyłączający odpowiedzialność za przestępstwo umyślne (art. 28 § 1 k.k.),
- usprawiedliwiony błąd co do kontraty albo okoliczności wyłączającej winę (art. 29 k.k.),
- usprawiedliwiony błąd co do bezprawności (art. 30 k.k.) oraz
- niepoczytalność (art. 31 § 1 k.k.).

Wobec treści art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k., przewidującego zaniechanie wszczęcia lub umorzenie postępowania także wobec sprawcy, który nie popełnia przestępstwa z uwagi na brak możliwości przypisania mu winy, należy jednak wskazać na przepis art. 17 § 3 k.p.k., który wyraźnie przewiduje możliwość kontynuowania postępowania wobec takiego sprawcy, ale już tylko w przedmiocie zastosowania **środków zabezpieczających**. Jedynie w prawidłowo toczącym się postępowaniu można bowiem dokonać ustaleń przewidzianych w art. 94 § 1 k.k. dla umieszczenia niepoczytalnego sprawcy czynu zabronionego w zamkniętym zakładzie psychiatrycznym.

**znikoma społeczna
szkodliwość**

Ujemna przesłanka procesowa przewidziana w pkt 3 § 1 art. 17 k.p.k. jest konsekwencją założenia przyjętego w kodeksie karnym, że dla odpowiedzialności karnej nie jest wystarczające popełnienie czynu formalnie tylko wypełniającego ustawowe znamiona czynu zabronionego, albowiem nie stanowi przestępstwa czyn, którego „społeczna szkodliwość jest znikoma” (art. 1 § 2 k.k.). Kryteria służące do ustalenia stopnia społecznej szkodliwości zostały wskazane w słowniczku wyrażeń ustawowych w art. 115 § 2 k.k. Pomimo że znikoma społeczna szkodliwość czynu prowadzi do umorzenia postępowania, sąd może jednak w takim wypadku orzec przepadek określony w art. 39 pkt 4 k.k. (zob. art. 100 k.k.).

**sprawca nie
podlega karze**

Materialnoprawną przyczyną niedopuszczalności postępowania jest też tzw. wyłączenie karalności (art. 17 § 1 pkt 4 k.p.k.). Wypadki, w których sprawca „nie podlega karze”, są określone zarówno w części ogólnej, jak i szczególnej kodeksu karnego, a dotyczą następujących sytuacji:

- dobrowolnego odstąpienia od dokonania lub zapobieżenia skutkowi przestępnemu (art. 15 § 1 i art. 17 § 2 k.k.),

- dobrowolnego odstąpienia od przygotowania (art. 17 § 1 k.k.),
- dobrowolnego zapobieżenia przez współdziałającego dokonaniu czynu zabronionego (art. 23 § 1 k.k.),
- przekroczenia granic obrony koniecznej pod wpływem strachu lub wzburzenia usprawiedliwionych okolicznościami zamachu (art. 25 § 3 k.k.),
- dobrowolnego poniesienia dalszej działalności i ujawnienia wobec organów ścigania wszystkich okoliczności czynu w odniesieniu do przestępstw z art. 127 § 1, art. 128 § 1, art. 130 § 1 lub 2 k.k. (art. 131 § 1 k.k.),
- dobrowolnego poniesienia dalszej działalności i podjęcia istotnych starań zmierzających do zapobieżenia popełnieniu zamierzonego czynu zabronionego oraz ujawnienia wobec organu powołanego do ścigania przestępstw wszystkich istotnych okoliczności popełnionego czynu w odniesieniu do przestępstw z art. 128 § 2, art. 129 lub 130 § 3 k.k. (art. 131 § 2 k.k.),
- dobrowolnego uchylenia grożącego niebezpieczeństwa przy przestępstwie z art. 160 § 1–3 k.k. (art. 160 § 4 k.k.),
- dobrowolnego uchylenia niebezpieczeństwa przy przestępstwie z art. 164 lub 167 k.k. (art. 169 § 1 k.k.),
- dobrowolnego uchylenia grożącego niebezpieczeństwa przy przestępstwie z art. 174 k.k. (art. 176 § 1 k.k.),
- dobrowolnego uchylenia niebezpieczeństwa przy przestępstwie z art. 220 (art. 220 § 3 k.k.),
- dobrowolnego zawiadomienia organu powołanego do ścigania przestępstw przez sprawcę przekupstwa (art. 229 § 1–5 k.k.) albo płatnej protekcji czynnej (art. 230a § 1 i 2 k.k.) o fakcie popełnienia przestępstwa oraz ujawnienie wszystkich jego istotnych okoliczności (art. 229 § 6 i art. 230a § 3 k.k.),
- składania fałszywych zeznań z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą sprawcy lub jego najbliższemu w wypadku, gdy nie wiedział on o prawie odmowy zeznań lub odpowiedzi na pytania (art. 233 § 3 k.k.),
- zatajenia dowodów niewinności osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa, wykroczenia lub przewinienia dyscyplinarnego z obawy przed odpowiedzialnością grożącą sprawcy lub jego najbliższemu (art. 236 § 2 k.k.),
- ukrywania osoby najbliższej jako okoliczności wyłączającej karalność poplecznictwa (art. 239 § 2 k.k.),
- zaniechania zawiadomienia o przestępstwie wymienionym w art. 240 § 1 k.k. z obawy przed odpowiedzialnością karną grożącą sprawcy lub jego najbliższemu (art. 240 § 3 k.k.),
- dobrowolnego odstąpienia od udziału w grupie albo związku mającym na celu popełnianie przestępstw i ujawnienia przed organem powołanym do ścigania przestępstw wszystkich istotnych okoliczności popełnionego czynu lub zapobieżenia popełnieniu zamierzonego przestępstwa (art. 259 k.k.),
- dobrowolnego naprawienia w całości wyrządzonej szkody przed wszczęciem postępowania w sprawie o przestępstwo z art. 296 § 1–4 k.k. (art. 296 § 5 k.k.),

- dobrowolnego zapobieżenia przed wszczęciem postępowania wyko-rzystaniu kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej lub sub-wencji, a także zrezygnowania z zamówienia publicznego lub dotacji uzyskanych w drodze przestępstwa określonego w art. 297 § 1 lub 2 k.k. albo zaspokojenia roszczenia pokrzywdzonego (art. 297 § 3 k.k.),
- dobrowolnego zapobieżenia wypłacie odszkodowania uzyskanego w sposób określony w art. 298 § 1 k.k. (art. 298 § 2 k.k.),
- dobrowolnego ujawnienia wobec organu powołanego do ścigania prze-stępstw informacji dotyczących osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa z art. 299 § 1 i 2 k.k. oraz okoliczności jego popełnienia, jeżeli zapobiegło to popełnieniu innego przestępstwa (art. 299 § 8 k.k.).

Wyłączenie karalności przewidziane jest też w niektórych innych usta-wach. Na przykład ustawodawstwu karnemu skarbowemu znana jest insty-tucja czynnego żalu po dokonaniu przestępstwa. Sprawca spełniający wa-runki określone w art. 16 § 1 k.k.s. zapewnia sobie bezkarność, gdyż ustawa stanowi, że „nie podlega karze” za przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe ten, kto po popełnieniu czynu zabronionego powiadomił o tym organ ścigania, ujawniając istotne okoliczności tego czynu, w szczególności osoby współdziałające w jego popełnieniu. Istotnym *novum* jest wprowadze-nie wyłączenia karalności do pozakodeksowej ustawy karnoprocesowej. Tak więc zgodnie z art. 9 u.ś.k., „sprawca nie podlega karze za przestępstwa lub przestępstwa skarbowe, określone w art. 1, w których uczestniczył i które jako świadek koronny ujawnił w trybie określonym niniejszą ustawą” (zob. szerzej podrozdział 6.2). Podobnie jednak jak w wypadku określonym w pkt 3 § 1 art. 17 k.p.k., także w razie umorzenia postępowania z powodu wyłączenia karalności czynu sąd może orzec przepadek wymieniony w art. 39 pkt 4 k.k. (art. 100 k.k.).

Pozostałe warunki dopuszczalności postępowania mają charakter pro-cesowy lub mieszany (przedawnienie).

1.5.2. Śmierć oskarżonego

śmierć

Śmierć oskarżonego stanowi tak oczywistą przeszkodę procesową w pro-wadzeniu przeciwko niemu postępowania jurysdykcyjnego, gdyby miało ono realizować funkcję ścigania, że kwestia ta nie wymaga szerszego omówienia. Należy jednak przypomnieć, że fakt zaistnienia tej ujemnej przesłanki powin-nien być należycie udokumentowany, a zatem przed podjęciem postanowienia o umorzeniu postępowania sędzia winien dysponować aktem zgonu wysta-wionym przez właściwy urząd stanu cywilnego albo odpisem prawomocnego postanowienia sądu o stwierdzeniu zgonu lub uznaniu za zmarłego. Wszelkie inne, nawet pochodzące z wiarygodnych źródeł, informacje o śmierci oskarżo-nego nie są wystarczające do wydania postanowienia o umorzeniu. Powinny prowadzić do wszczęcia przez sąd tzw. czynności sprawdzających (art. 97 k.p.k.) po ewentualnym uprzednim zawieszeniu postępowania (art. 22 § 1 k.p.k.),

w wypadku gdyby wyjaśnianie tej kwestii miało potrwać dłuższy czas (np. konieczność uzyskania dokumentacji z zagranicy).

1.5.3. Przedawnienie

Przedawnienie jest instytucją prawa karnego materialnego, która określa skutki upływu czasu dla kwestii odpowiedzialności karnej. Takim skutkiem, zgodnie z art. 101 § 1 k.k., jest ustanie karalności przestępstwa po upływie przewidzianych w tym przepisie okresów od chwili popełnienia przestępstwa. Z kolei przedawnienie wykonania kary, przewidziane w art. 103 k.k., stanowi przeszkodę istotną dla postępowania wykonawczego, a skutek zaistnienia tej przeszkody w postaci umorzenia postępowania wykonawczego jest określony w art. 15 § 1 k.k.w. (ze względu na to, że w opracowaniu niniejszym nie zajmujemy się w ogóle problematyką wykonawczą – pominiemy jednak tę kwestię). Kodeks karny różnicuje przedawnienia karalności w zależności od wagi przestępstwa, wyrażającej się w ustawowym zagrożeniu. Tak więc zgodnie z art. 101 § 1 k.k., karalność przestępstwa ustaje, jeżeli od jego popełnienia upłynęło lat:

okresy
przedawnienia

- a) 30 – gdy czyn stanowi zbrodnię zabójstwa,
- b) 20 – gdy czyn stanowi inną zbrodnię,
- c) 15 – gdy czyn stanowi występki zagrożony karą pozbawienia wolności przekraczającą 5 lat,
- d) 10 – gdy czyn stanowi występki zagrożony karą pozbawienia wolności przekraczającą 3 lata,
- e) 5 – w wypadku wszystkich innych występków.

Według art. 101 § 2 k.k. karalność przestępstwa ściganego z oskarżenia prywatnego ustaje z upływem roku od czasu, gdy pokrzywdzony dowiedział się o osobie sprawcy przestępstwa, nie później jednak niż z upływem 3 lat od czasu jego popełnienia.

Należy też pamiętać o tym, że jeśli dokonanie przestępstwa zależy od nastąpienia określonego w ustawie skutku, bieg przedawnienia rozpoczyna się od czasu, gdy skutek nastąpił (art. 101 § 3 k.k.), a przede wszystkim o tym, że jeżeli w okresie przewidzianym w art. 101 k.k. **wszczęto postępowanie przeciwko osobie**, wówczas karalność przestępstw, przy których zasadniczy okres przedawnienia wynosi ponad 5 lat (a więc tych określonych w art. 101 § 1 pkt 1–3 k.k.), ulega **przedłużeniu** o kolejnych 10 lat, zaś pozostałych (a więc najdrobniejszych występków określonych w art. 101 § 1 pkt 4) o 5 lat (art. 102 k.k.).

przedłużenie
okresu
przedawnienia

Nadto, zgodnie ze zmianami, które weszły w życie z dniem 18 grudnia 2008 r., na mocy ustawy z dnia 24 października 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 214, poz. 1344), przedawnienie karalności przestępstw określonych w art. 199 § 2 i 3, art. 200, 202 § 2 i 4 oraz art. 204 § 3, jak również przestępstw określonych w art. 197, 201, 202 § 3, art. 203 i 204 § 4, w przypadku gdy pokrzywdzonym jest małoletni – nie może nastąpić przed upływem 5 lat od ukończenia przez pokrzywdzonego 18 lat (art. 101 § 4 k.k.).

Przy ustalaniu, czy nie zachodzi przeszkoda postępowania w postaci przedawnienia, należy też – w odniesieniu do tzw. spraw starych – bacznie zwracać uwagę na przepisy międzyczasowe dotyczące tej problematyki, albowiem ustawodawca kilkakrotnie zmieniał okresy przedawnienia. Najczęściej przepisy intertemporalne dotyczące ustania karalności oparte są na takiej zasadzie, jaką przewidziano w ustawie z dnia 6 czerwca 1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 554 z późn. zm.) (w kodeksie karnym z 1969 r. rzecz unormowana była odmiennie). Otóż przepis art. 15 p.w.k.k. stanowi, że do czynów popełnionych przed jego wejściem w życie stosuje się właśnie przepisy nowego kodeksu o przedawnieniu, „chyba że termin przedawnienia już upłynął”. Ponieważ przepis ten ma bez wątpienia charakter szczególny, należy przyjąć, że w zakresie, który normuje, w myśl reguły *lex specialis derogat legi generali* wyłącza ogólną zasadę prawa międzyczasowego, wyrażoną w art. 4 k.k., pozwalającą na stosowanie ustawy obowiązującej poprzednio, jeżeli jest względniejsza dla sprawcy. Oznacza to w rezultacie, że tylko wówczas, gdy jeszcze pod rządami „starych” przepisów nastąpiło przedawnienie liczona na podstawie tych właśnie przepisów, nie można już zastosować przepisów nowych.

Co do wąskiej kategorii przestępstw ustawodawca przyjął, że upływ czasu nie powoduje uchylenia ich karalności. Zatem sprawcy tych przestępstw nigdy nie mogą liczyć na powstanie w ich przypadku przeszkody procesowej określonej w art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. Nowy kodeks karny rozszerza w sposób istotny zakres tej kategorii przestępstw. Poza zbrodniami przeciwko pokojowi, ludzkości oraz poza przestępstwami wojennymi (art. 105 § 1 k.k.), co odpowiada międzynarodowym standardom, wyłączenie przepisów o przedawnieniu karalności objęło także określone w art. 105 § 2 k.k. kategorie umyślnych przestępstw przeciwko życiu, zdrowiu oraz wolności popełnionych przez funkcjonariuszy publicznych w związku z pełnieniem obowiązków służbowych.

Badając kwestię stosowania instytucji przedawnienia, należy także uwzględnić treść dwóch przepisów ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (tekst jedn.: Dz. U. z 2007 r. Nr 63, poz. 424 z późn. zm.). Zgodnie z art. 4 ust. 1 tej ustawy zbrodnie, o których mowa w jej art. 1 pkt 1 lit. a, stanowiące według prawa międzynarodowego zbrodnie przeciwko pokojowi, ludzkości lub zbrodnie wojenne, nie ulegają przedawnieniu. Stosownie zaś do art. 4 ust. 1a, bieg terminu przedawnienia zbrodni komunistycznych, w rozumieniu art. 2 tej samej ustawy, niebędących zbrodniami wojennymi lub zbrodniami przeciwko ludzkości, rozpoczyna się od dnia 1 sierpnia 1990 r. Karalność tych zbrodni ustaje po 40 latach, gdy czyn stanowi zbrodnię zabójstwa, oraz po 30 latach, gdy czyn stanowi inną zbrodnię komunistyczną, przy czym przepisu art. 4 § 1 k.k. nie stosuje się.

Ponieważ sądy od dnia 17 października 2001 r. rozpoznają wszystkie sprawy o wykroczenia, należy Koleżankom i Kolegom orzekającym w sądach rejonowych przypomnieć, że nowy kodeks postępowania w sprawach o wy-

kroczenia w art. 5 § 1 pkt 4 także przewiduje ujemną przesłankę procesową, gdy „nastąpiło przedawnienie orzekania”. Zgodnie zaś z przepisami materialnego prawa wykroczeń, tj. z art. 45 § 1 k.w., karalność wykroczenia ustaje już po upływie roku od czasu jego popełnienia. Jeżeli jednak w tym okresie postępowanie zostało wszczęte, wówczas karalność wykroczenia ustaje dopiero z upływem 2 lat od popełnienia czynu. W wypadku zaistnienia warunków wymienionych w art. 45 § 1 k.w. procesową podstawą umorzenia postępowania w sprawach o wykroczenia, rozpoznawanych po dniu 17 października 2001 r., jest art. 5 § 1 pkt 4 k.p.w., nie zaś art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k.

Ze względu na wejście w życie w dniu 17 października 1999 r. nowych regulacji dotyczących odpowiedzialności za przestępstwa i wykroczenia skarbowe należy też pamiętać, że obecnie kwestia przedawnienia karalności przestępstw skarbowych jest autonomicznie unormowana w art. 44 k.k.s., zaś przedawnienia karalności wykroczeń skarbowych – w art. 51 tego kodeksu. Należy także zwrócić uwagę na cechy specyficzne unormowań dotyczących przestępstw skarbowych. Otóż karalność przestępstwa skarbowego ustaje nie tylko z upływem okresów określonych (różnie, w zależności od ustawowego zagrożenia przewidzianego w sankcji danego typu występku) w art. 44 § 1 k.k.s. Karalność przestępstwa skarbowego polegającego na uszczupleniu lub narażeniu na uszczuplenie należności publicznoprawnej ustaje bowiem także wówczas, gdy nastąpiło przedawnienie tej należności (art. 44 § 2 k.k.s.). Jednakże w wypadkach przewidzianych zarówno w § 1, jak i w § 2 art. 44 k.k.s. bieg przedawnienia przestępstwa skarbowego polegającego na uszczupleniu należności publicznoprawnej rozpoczyna się z końcem roku, w którym upłynął termin płatności tej należności. Jeżeli sprawca przestępstwa skarbowego dopuścił się uszczuplenia lub narażenia na uszczuplenie należności celnej, bieg jego przedawnienia rozpoczyna się z dniem, w którym powstał dług celny; jeżeli nie jest możliwe określenie dnia powstania długu celnego, bieg przedawnienia przestępstwa skarbowego rozpoczyna się z dniem najwcześniejszym, w którym istnienie długu celnego zostało ustalone. Jeżeli jednak dokonanie przestępstwa skarbowego zależy od nastąpienia określonego w kodeksie skutku, bieg przedawnienia rozpoczyna się od czasu, gdy skutek nastąpił, gdy zaś w okresie przewidzianym w § 1 lub 2 wszczęto postępowanie przeciwko sprawcy, karalność popełnionego przez niego przestępstwa skarbowego ustaje z upływem odpowiednio 5 i 10 lat od zakończenia tego okresu. Co najistotniejsze – w razie uchylenia prawomocnego orzeczenia przedawnienie biegnie od dnia wydania orzeczenia w tym przedmiocie, chyba że karalność przestępstwa skarbowego już ustała. Przedawnienie nie biegnie też, jeżeli przepis ustawy nie pozwala na wszczęcie lub dalsze prowadzenie postępowania w sprawie o przestępstwo skarbowe (art. 44 § 3–7 k.k.s.).

W sprawach o odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie terminy określone w art. 555 k.p.k. są terminami przedawnienia, do których należy stosować przepisy art. 117 i n. k.c. Zatem cywilnoprawny charakter roszczenia powinien prowadzić do oddalenia żądania odszkodowania, a nie do umorzenia postępowania na zasadzie

**przestępstwa
skarbowe**

**odszkodowanie
za niesłuszne
skazanie,
aresztowanie
i zatrzymanie**

art. 339 § 3 pkt 1 w zw. z art. 17 § 1 pkt 6 k.p.k. W tej szczególnej kategorii spraw rozpoznawanych przez sądy karne upływ terminu może wywołać jedynie skutek o charakterze materialnoprawnym i w razie skuteczności podniesienia zarzutu przedawnienia – doprowadzić do oddalenia żądania odszkodowania. W konsekwencji, w myśl art. 554 § 2 k.p.k., nieodzwonne jest wyznaczenie rozprawy i wydanie merytorycznego orzeczenia co do żądania odszkodowania (zob. też akcję nr 58).

1.5.4. Rzecz osądzona i zawisłość sprawy

*res iudicata i lis
pendens*

Dla dwóch kolejnych przesłanek procesowych, określonych w tym samym pkt 7 § 1 art. 17 k.p.k., wspólne jest to, że wynikają z zasady *ne bis in idem*, stanowiącej bardzo istotną gwarancję, że nikt nie będzie pociągany więcej niż raz do odpowiedzialności karnej za ten sam czyn zabroniony pod groźbą kary. Zasadnicza różnica między tymi dwiema przesłankami polega na tym, że pierwsza dotyczy sytuacji, w której wcześniej wszczęte postępowanie przeciwko tej samej osobie o ten sam czyn już zakończyło się wydaniem prawomocnego orzeczenia (*res iudicata*), natomiast w wypadku drugiej przesłanki mamy do czynienia ze stanem, który charakteryzuje pozostawanie w toku wcześniej wszczętego postępowania przeciwko tej samej osobie w sprawie o ten sam czyn (*lis pendens*). Chociaż obie przesłanki wywodzą się z tej samej idei wyłączenia zagrożenia podwójnej odpowiedzialności karnej, to jednak prawo karne procesowe nie traktuje ich równoważnie. Za bezwzględną przyczynę odwoławczą ustawodawca uznał jedynie przyczynę określaną jako rzecz osądzona. W przeciwieństwie do stanu prawnego obowiązującego do dnia 1 września 1998 r., nie stanowi obecnie bezwzględnej przyczyny odwoławczej wydanie orzeczenia w sytuacji stanu zawisłości sprawy, a uchybienie takie można podnosić jedynie w ramach względnej przyczyny odwoławczej, określonej w art. 438 pkt 2 k.p.k. Jest to jednak możliwość czysto teoretyczna, albowiem trudno zakładać, aby tego typu uchybienie samodzielnie wpłynęło na treść wydanego orzeczenia. Naruszenie stanu zawisłości sprawy jest bowiem niewątpliwie znacznie mniej szkodliwym uchybieniem od naruszenia powagi rzeczy osądzonej. O ile w wypadku naruszenia *rei iudicatae* dochodzi już do złamania zakazu *ne bis in idem*, o tyle w razie naruszenia *litis pendens* powstaje dopiero potencjalna możliwość jego przekroczenia. W wypadku gdy orzeczenie wydane – co prawda z naruszeniem *litis pendens* – uprawomocni się przed orzekaniem w drugiej ze spraw dotyczących tego samego czynu tej samej osoby, sąd orzekający w tej sprawie powinien umorzyć postępowanie właśnie z powołaniem się na przesłankę rzeczy prawomocnie osądzonej. Gdyby zaś orzeczenie wydane z naruszeniem *litis pendens* z jakichkolwiek przyczyn zostało uchylone (a więc nie uprawomocniło się), nie będą istniały żadne przeszkody procesowe, aby sąd orzekający w sprawie wszczętej wcześniej wydał orzeczenie. W tym wypadku organ prowadzący postępowanie

wszczęte później powinien – niezależnie od jego etapu – umorzyć je. Gdyby jednak z jakichkolwiek przyczyn doszło do uprawomocnienia się orzeczenia wydanego w postępowaniu wszczętym wcześniej, a organ prowadzący drugie postępowanie kontynuował je, każde orzeczenie wydane w tym drugim postępowaniu będzie podlegało wzruszeniu jako zapadłe z naruszeniem już nie stanu zawisłości sprawy, ale stanu rzeczy osądzonej. Ustawodawstwu polskiemu znane są jednak pewne wyjątki od zasady *ne bis in idem*. Zgodnie z art. 114 § 1 k.k.: „Orzeczenie zapadłe za granicą nie stanowi przeszkody do wszczęcia lub prowadzenia postępowania karnego o ten sam czyn zabroniony przed sądem polskim”. Obecnie jednak w dynamiczny sposób następuje przewartościowanie koncepcji terytorialnego obowiązywania powagi rzeczy osądzonej. Zyskuje na znaczeniu tendencja uznawania wyroków zapadłych za granicą na równi z orzeczeniami sądów krajowych, w szczególności jeśli dotyczą one przestępności transgranicznej i są efektem zwiększającego się znaczenia transgranicznego postępowania karnego prowadzonego przez organy wymiaru sprawiedliwości poszczególnych państw. W ramach Unii Europejskiej powaga rzeczy osądzonej została uznana za nieodzowną konsekwencję zasady wzajemnego uznawania orzeczeń w sprawach karnych. Zgodnie z zasadą nadrzędności prawa wspólnotowego wobec prawa państw członkowskich ponadpaństwowy wymiar nadany został zasadzie *ne bis in idem* w ramach Unii Europejskiej w art. 54 konwencji wykonawczej do układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 r. (Dz. Urz. WE L 239 z 22.09.2000, s. 19; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 19, t. 2, s. 9, z późn. zm.). Zmiany prawa międzynarodowego wymagają rozszerzenia wyjątków od zasady nieuznawania mocy prawnej wyroków zagranicznych, co w polskim ustawodawstwie od dnia 1 maja 2004 r. znalazło bezpośrednie odbicie w treści art. 114 § 3 k.k., zgodnie z którym nie stosuje się wyjątku przewidzianego w § 1 tego artykułu, jeżeli wyrok skazujący zapadły za granicą został przejęty do wykonania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak również wtedy, gdy orzeczenie zapadłe za granicą dotyczy przestępstwa, w związku z którym nastąpiło przekazanie ścigania lub wydanie sprawcy z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (pkt 1), do orzeczeń międzynarodowych trybunałów karnych działających na podstawie wiążącego Rzeczpospolitą Polską prawa międzynarodowego (pkt 2) oraz do prawomocnych orzeczeń sądów lub innych organów państw obcych kończących postępowanie karne, jeżeli wynika to z wiążącej Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej (pkt 3). Wraz z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej wskazany wyżej art. 114 § 1 k.k. nie powinien być stosowany do orzeczeń zapadłych w państwach członkowskich Unii Europejskiej, albowiem Polska uznała za obowiązujący cały dorobek prawny UE, w tym także włączony doń na mocy postanowień Traktatu z Amsterdamu zmieniającego Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnoty Europejskie i niektóre związane z nimi akty (Dz. U. z 2004 r. Nr 90, poz. 864/31) tzw. dorobek Schengen. Wbrew opinii wyrażanej dotąd – zapewne w wyniku wysoce niedoskonałego tłumacze-

europejskie *ne bis in idem*

nia konwencji – w polskim piśmiennictwie i orzecznictwie, w tym także w pierwszym wydaniu niniejszej książki, „europejskie” *ne bis in idem*, wynikające z art. 54 konwencji wykonawczej do układu z Schengen, nie działała jednokierunkowo, tzn. wyłącznie wobec wyroków skazujących i umarzających postępowanie w wyniku zastosowania środków probacyjnych. Należy bowiem, w ślad za tekstem oryginalnym konwencji oraz orzecnictwem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości, przyjąć, że „europejskie” *ne bis in idem* działa o wiele szerzej i stoi na przeszkodzie ponownemu ściganiu także w wypadku wydania w innym państwie Unii wyroku uniewinniającego albo orzeczenia bezwarunkowo umarzającego postępowanie, jeśli jest ono oparte na przesłankach merytorycznych, tj. rozstrzyga kwestię odpowiedzialności. Powagą rzeczy osądzonej nie są objęte wyłącznie orzeczenia o charakterze formalnym (umorzenia z przyczyn formalnych), wydane w państwie członkowskim Unii.

zbiegi

Inne wyjątki dotyczą jednoczynowego zbiegu znamion przestępstwa i wykroczenia (art. 10 § 1 k.w.) oraz jednoczynowego zbiegu znamion przestępstwa lub wykroczenia określonego w kodeksie karnym skarbowym z przestępstwem lub wykroczeniem określonym w innej ustawie karnej (art. 8 § 1 k.k.s.). We wszystkich tych wypadkach może zatem dojść do dublowania odpowiedzialności, a tym samym także kar. Tej ostatniej konsekwencji starają się zapobiec odpowiednie unormowania, związane z każdą z wymienionych sytuacji, z których najważniejsze polega na przyjęciu zasady zaliczania jednej z orzeczonych kar na poczet drugiej lub wykonywania tylko kary surowszej (zob. art. 114 § 2 k.k., art. 8 § 2 i 3 k.k.s. oraz art. 10 § 1 k.w.). Pomimo tego sygnalizowane rozwiązania budzą istotne wątpliwości co do ich zgodności z regułami konstytucyjnymi i konwencyjnymi.

tożsamość czynu

Ustalenie, że obydwie wymienione w pkt 7 § 1 art. 17 k.p.k. przesłanki wynikają z zasady *ne bis in idem*, wymaga określenia kryteriów pozwalających na stwierdzenie, że w porównywanych przez nas sprawach mamy do czynienia z *idem*. Zmusza to do **ustalenia tożsamości czynu** w sensie przedmiotowym, zarzucanego temu samemu oskarżonemu. Wówczas, gdy czyny – na przykład przypisany w prawomocnie zakończonym postępowaniu i objęty postępowaniem wszczętym później, które my prowadzimy – dotyczą tej samej osoby i tego samego zdarzenia faktycznego, to **choćby różniły się opisem i kwalifikacją prawną**, do oceny, czy został naruszony zakaz określony w art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k., konieczne jest dokonanie szczegółowej analizy uwzględniającej konkretne okoliczności ustalone w obu postępowaniach.

czyn ciągły

Jeżeli istniała prawna możliwość osądzenia czynu w całości, a sąd ograniczył swój wyrok jedynie do jego fragmentu, to niedopuszczalne jest ponowne postępowanie o ten sam czyn z uwagi na tzw. materialną prawomocność. Reguła ta ma szczególne znaczenie w odniesieniu do oceny omawianego warunku dopuszczalności postępowania wobec fragmentu tzw. czynu ciągłego. Prawomocne skazanie za **czyn ciągły** (art. 12 k.k.) stoi na przeszkodzie, właśnie ze względu na treść art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k., ponownemu postępowaniu o później ujawnione zachowania będące elementami

tego czynu, które nie były przedmiotem wcześniejszego osądzenia, niezależnie od tego, jak ma się społeczna szkodliwość nowo ujawnionych fragmentów czynu ciągłego do społecznej szkodliwości zachowań uprzednio w ramach tego czynu osądzonych. W precedensowej uchwale z dnia 15 czerwca 2007 r., I KZP 15/07, OSNKW 2007, nr 7–8, poz. 55, Sąd Najwyższy przyjął, że prawomocne skazanie rodzi powagę rzeczy osądzonej tylko w takim zakresie, w jakim sąd orzekł o odpowiedzialności karnej za zachowania będące przedmiotem zarzutu. Jedynie wówczas, gdy sąd uznał, że objęte jednolitym zamiarem zachowania oskarżonego stanowią jeden czyn zabroniony w rozumieniu art. 12 k.k., zakres powagi rzeczy osądzonej wyznaczony jest ustalonym w wyroku skazującym lub warunkowo umarzającym czasem jego popełnienia.

W praktyce sądowej odmienne stanowisko przyjmowane jest w odniesieniu do szczególnego typu przestępstwa, należącego do kategorii tzw. przestępstw zbiorowych, polegającego na **niealimentacji** (art. 209 k.k.). Zakłada się, że nie narusza powagi rzeczy osądzonej skazanie za niealimentację w okresie tylko **częściowo tożsamym** z okresem dawniej osądzonym. Nie oznacza to jednak, że po dostrzeżeniu, iż popełniliśmy taki błąd, nie powinniśmy dążyć do jego naprawienia (jeśli doszło do uprawomocnienia się orzeczenia, będzie to możliwe przez złożenie do prezesa sądu pisma zwracającego uwagę na potrzebę zainspirowania na przykład wniesienia kasacji przez jeden z podmiotów szczególnych, wymienionych w art. 521 k.p.k., w wyniku której dojdzie do uchylecia wadliwego orzeczenia i usunięcia wady w trakcie ponownego postępowania).

Problem rzeczy osądzonej może wystąpić w procesie karnym nie tylko przy orzekaniu w przedmiocie odpowiedzialności za popełniony czyn, ale także w odniesieniu do orzekania w przedmiocie roszczeń odszkodowawczych lub wydania wyroku łącznego. W konsekwencji niedopuszczalne jest na przykład równoległe prowadzenie postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego w odniesieniu do tych samych wyroków jednostkowych, a w razie zaistnienia takiej sytuacji obligatoryjne jest umorzenie postępowania wszczętego później. Niemniej jednak należy pamiętać, że w precedensowym postanowieniu z dnia 14 lutego 2007 r., II KK 381/06, OSNKW 2007, nr 4, poz. 34, Sąd Najwyższy przyjął, iż w postępowaniu w przedmiocie wyroku łącznego nie dochodzi do naruszenia zasady *ne bis in idem* w sytuacji, gdy wymierzona kara łączna obejmuje co prawda skazania jedynie za te przestępstwa, które zostały objęte wyrokiem łącznym uprzednio wydanym, ale w chronologicznie późniejszym postępowaniu w przedmiocie wyroku łącznego rozważano możliwość orzeczenia kary łącznej za różne przestępstwa popełnione w warunkach art. 85 k.k., a więc także i za takie, które nie były objęte uprzednim wyrokiem łącznym i umorzono postępowanie w pozostałym zakresie. W takim układzie procesowym przedmiotem rozważań, a następnie rozstrzygnięcia sądu nie jest bowiem ta sama kwestia, która została wcześniej prawomocnie rozstrzygnięta w poprzednim wyroku łącznym.

Natomiast wydanie rozstrzygnięcia w kwestii incydentalnej, podlegającej permanentnej kontroli organu procesowego w toku całego procesu, nie stwarza stanu rzeczy osądzonej. Przykładowo każda decyzja dotycząca tymczasowego aresztowania, w tym decyzja o jego przedłużeniu, jest decyzją odrębną, stanowiącą samodzielną podstawę prawną pozbawienia podejrzanego wolności w ściśle określonym czasie i nierzutującą bezpośrednio na ewentualne później podejmowane w tej materii decyzje.

1.5.5. Brak podległości sprawcy orzecznictwu polskich sądów karnych

Przez „sądy karne” należy rozumieć na gruncie art. 17 § 1 pkt 8 k.p.k. sądy, które w naszym porządku prawnym są powołane do orzekania w sprawach karnych, a więc Sąd Najwyższy, sądy powszechne oraz sądy wojskowe (arg. z art. 175 ust. 1 Konstytucji RP).

Wyłączenie podsądności polskim sądom karnym powszechnym może mieć charakter przedmiotowy albo podmiotowy.

wyłączenia
przedmiotowe

Wyłączenie przedmiotowe dotyczy określonej kategorii spraw zastrzeżonych dla innych, tzn. niesądowych, organów (tak jak jeszcze kilka lat temu w sprawach o wykroczenia orzekały kolegia do spraw wykroczeń, zaś w sprawach o przestępstwa skarbowe zagrożone wyłącznie grzywną oraz o wykroczenia skarbowe – finansowe organy orzekające). Obecnie w systemie polskiego prawa nie istnieją wyłączenia przedmiotowe spraw o charakterze *stricte* karnym spod orzecznictwa polskich sądów karnych. Nie można bowiem traktować postępowań dyscyplinarnych (toczących się na przykład przed organami korporacyjnymi) oraz niektórych postępowań administracyjnych, mających pewne elementy represyjne (ale nie o charakterze represji osobistej), jako postępowań karnych w rozumieniu art. 1 k.p.k.

wyłączenia
podmiotowe
(immunitety
materialne)

Wyłączenia podmiotowe są związane z istnieniem pewnej kategorii immunitetów, a mianowicie **immunitetów bezwzględnych**, tzn. takich, które nie mogą być uchylone. Spośród wyłączeń podmiotowych podsądności polskim sądom karnym należy wymienić immunitet:

- Prezydenta Rzeczypospolitej, który także za przestępstwa ponosi odpowiedzialność wyłącznie przed Trybunałem Stanu (art. 145 ust. 1 Konstytucji RP). To, że Trybunał Stanu nie należy do żadnej z kategorii sądów, wynika z zestawienia art. 173 i 175 ust. 1 Konstytucji RP;
- **dyplomatyczny**, obejmujący: 1) uwierzytelnionych w Rzeczypospolitej Polskiej szefów przedstawicielstw dyplomatycznych państw obcych, 2) osoby należące do personelu dyplomatycznego tych przedstawicielstw, 3) osoby należące do personelu administracyjnego i technicznego tych przedstawicielstw, 4) członków rodzin osób wymienionych w pkt 1–3, jeżeli pozostają z nimi we wspólnocie domowej, 5) inne osoby korzystające z immunitetów dyplomatycznych na podstawie ustaw, umów lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych (art. 578 k.p.k.), oraz – ale już tylko co do czynności pełnionych podczas

- i w związku z wykonywaniem funkcji urzędowych, zaś na zasadzie wzajemności (co w konkretnym przypadku może wymagać sprawdzenia stosunków łączących RP z danym państwem) także i w pozostałym zakresie – immunitet **konsularny**, obejmujący: 1) kierowników urzędów konsularnych i innych urzędników konsularnych państw obcych oraz 2) osoby zrównane z nimi na podstawie umów lub powszechnie uznanych zwyczajów międzynarodowych (art. 579 k.p.k.). Immunitetów tych nie stosuje się jedynie w wypadku, gdy państwo wysyłające zrzeknie się ich w sposób wyraźny w stosunku do określonej osoby;
- **parlamentarny**, przysługujący posłom i senatorom; chodzi jednak o tę tylko część zakresu przedmiotowego immunitetu posła oraz senatora, która dotyczy ich **działalności związanej ze sprawowaniem mandatu, a nie polega na naruszeniu praw osób trzecich**. Za taką działalność poseł odpowiada wyłącznie przed Sejmem (art. 105 ust. 1 Konstytucji RP), senator zaś przed Senatem (art. 105 ust. 1 w zw. z art. 108 Konstytucji RP). Immunitet ten ma więc charakter materialny, gdyż wyłącza nie tylko postępowanie karne, lecz także – a nawet przede wszystkim – prawnokarną odpowiedzialność;
 - **adwokacki i radcowski** – członkowie tych korporacji **przy wykonywaniu zawodu** korzystają w określonych granicach z wolności słowa i pisma (art. 8 ust. 1 pr. adw. i art. 11 ust. 1 u.r.p.). Nadużycie tej wolności, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie określonych osób, tj. strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza, podlega wyłącznie odpowiedzialności dyscyplinarnej (art. 8 ust. 2 pr. adw. i art. 11 ust. 2 u.r.p.). Oznacza to, że wyłączona jest odpowiedzialność adwokatów i radców prawnych za te czyny przed sądem, pod warunkiem nieingerencji prokuratora w trybie art. 60 § 1 k.p.k. Jednakże nadużycie przez adwokata przy wykonywaniu zawodu wolności słowa i pisma stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę lub zniesławienie osoby nienależącej do kręgu osób wymienionych w art. 8 ust. 2 pr. adw. oraz w art. 11 ust. 2 u.r.p., w tym osoby, która dopiero w przyszłości może uzyskać status strony, pociąga za sobą odpowiedzialność zarówno dyscyplinarną, jak i karną. Także prokuratorzy odpowiadają tylko dyscyplinarnie za nadużycie wolności słowa przy wykonywaniu obowiązków służbowych, stanowiące ściganą z oskarżenia prywatnego zniewagę osób wymienionych w art. 66 § 2 u. prok., tj. strony, jej pełnomocnika lub obrońcy, kuratora, świadka, biegłego lub tłumacza. W odróżnieniu od immunitetu adwokackiego oraz radcy prawnego, w ustawie o prokuraturze nie nastąpiła dotąd zmiana, która polegałaby na objęciu także zniesławienia tym rodzajem immunitetu;
 - wynikający z niektórych tzw. **ustaw ustrojowych**, przewidujących, że określone kategorie osób ponoszą **za wykroczenia wyłącznie odpowiedzialność dyscyplinarną**. Oznacza to wyłączenie odpowiedzialności przed sądami w sprawach o wykroczenia, dotyczące sędziów: Trybuna-

łu Konstytucyjnego (art. 52 § 3 ustawy o SN w zw. z art. 6 ust. 8 ustawy o TK), Sądu Najwyższego (art. 52 § 3 ustawy o SN), Naczelnego Sądu Administracyjnego (art. 52 § 3 ustawy o SN w zw. z art. 49 p.u.s.a.), wojewódzkich sądów administracyjnych (art. 81 p.u.s.p. w zw. z art. 29 p.u.s.a.), sądów powszechnych (art. 81 p.u.s.p.) oraz sądów wojskowych (art. 37 § 1 p.u.s.w.). To samo dotyczy prokuratorów (art. 54a u. prok.).

1.5.6. Brak skargi uprawnionego oskarżyciela

Brak skargi uprawnionego oskarżyciela, o którym mowa w art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k., stanowi negatywną przesłankę procesową odnoszącą się wyłącznie do postępowania sądowego, co pozostaje w ścisłym związku z obowiązującą w nim zasadą skargowości. Przesłanka ta ma ograniczony zasięg działania w tym sensie, że ma **charakter względny**. Oznacza to, że umorzenie postępowania z jej powodu oznacza niedopuszczalność ponownego postępowania w sprawie o ten sam czyn, przeciwko temu samemu oskarżonemu, **tylko przy niezmienionym układzie procesowym**, charakteryzującym się tym elementem, którego brak stanowił negatywną przesłankę procesową. Jeżeli układ ten ulegnie zmianie, tzn. gdy w sprawie o ten sam czyn tego samego oskarżonego pojawi się skarga uprawnionego oskarżyciela, postępowanie staje się dopuszczalne.

oskarżenie
publiczne

Uprawnionym oskarżycielem w sprawach o **przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego** we wszystkich sprawach jest prokurator (art. 45 § 1 k.p.k.), natomiast inny organ państwowy może być oskarżycielem publicznym z mocy szczególnych przepisów ustawy określających zakres jego działania (art. 45 § 2 k.p.k.). W szczególnym układzie procesowym, określonym w art. 55 § 1 k.p.k., istnieje możliwość wystąpienia przez pokrzywdzonego z samoistnym aktem oskarżenia w sprawach z oskarżenia publicznego. Jednakże wystąpienie przez pokrzywdzonego z aktem oskarżenia w sprawie ściganej z oskarżenia publicznego bez spełnienia wszystkich wymienionych w art. 55 § 1 k.p.k. warunków należy traktować jako brak skargi uprawnionego oskarżyciela w rozumieniu pkt 9 § 1 art. 17 k.p.k.

oskarżenie
prywatne

Uprawnionym oskarżycielem w **sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego** jest pokrzywdzony. W razie ingerencji prokuratora w ściganie przestępstwa prywatnioskargowego w postaci wszczęcia postępowania ze względu na interes społeczny (art. 60 § 1 k.p.k.) prokurator jest uprawnionym oskarżycielem, a postępowanie przekształca się w postępowanie publicznoskargowe (art. 60 § 2 k.p.k.).

rozszerzenie
oskarżenia

Żądanie przedmiotowego rozszerzenia oskarżenia (art. 398 k.p.k.) musi pochodzić od oskarżyciela uprawnionego do złożenia skargi co do nowo ujawnionego czynu oskarżonego (art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k.). W konsekwencji żądanie przedmiotowego rozszerzenia postępowania, zgłoszone przez prokuratora na rozprawie głównej, powinno być traktowane jako skarga uprawnionego oskarżyciela – art. 45 § 1 k.p.k. Należy też przypomnieć, że nie do-

chodzi do wyjścia przez sąd poza granice skargi oskarżyciela, jeśli w czynie przypisanym oskarżonemu w wyroku skazującym zamieszczono, choćby w innej formule jurydycznej, opis tej samej czynności wykonawczej skierowanej do tego samego przedmiotu, a więc podstawowe elementy określające fakt główny, który uzasadniał wystąpienie z oskarżeniem. W takim wypadku nawet odmienne ustalenie sądu co do własności przedmiotu czynności wykonawczej, prowadzące w rezultacie do innej niż w akcie oskarżenia kwalifikacji prawnej przestępstwa, charakteryzującego się innym przedmiotem ochrony, nie narusza tożsamości czynu zarzucanego i przypisanego, stanowiącego warunek orzekania w granicach skargi uprawnionego oskarżyciela.

Naszym zdaniem w wypadku gdy stwierdzone zostaną braki formalne aktu oskarżenia, wymienione w art. 332 § 1 k.p.k., zaś prokurator – po zwróceniu mu aktu oskarżenia w celu usunięcia braków (zob. akcję nr 36) – odmówi ich usunięcia i popierać będzie akt oskarżenia w jego pierwotnej postaci, dalsze postępowanie w sprawie należy uzależnić od rodzaju wykrytych braków. Jeśli są one nieistotne i nie pozbawiają aktu oskarżenia cech skargi, prezes sądu powinien nadać sprawie dalszy bieg. Gdy zaś z powodu braków akt oskarżenia nie ma cech decydujących o istnieniu skargi, prezes powinien podjąć stosowne czynności, zgodnie z art. 339 § 3 k.p.k., w celu umorzenia postępowania w trybie art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. Również w wypadku gdy prokurator w ogóle nie złoży ponownie aktu oskarżenia po jego zwrocie w celu usunięcia braków formalnych, prezes sądu powinien skierować sprawę na posiedzenie w celu umorzenia postępowania z powodu braku skargi uprawnionego oskarżyciela.

Jeżeli oskarżyciel prywatny wniesie do sądu akt oskarżenia o – jego zdaniem – przestępstwo prywatnoskargowe, a sąd dostrzeże w zarzucanym oskarżonemu czynie cechy przestępstwa publicznoskargowego, powinien z powodu braku skargi uprawnionego oskarżyciela postępowanie umorzyć i akta sprawy – ze względu na treść art. 304 § 2 k.p.k. – przesłać prokuratorowi.

W orzecznictwie przyjmuje się, że brak uiszczenia zryczałtowanej równowartości wydatków przez oskarżonego, który wniósł oskarżenie wzajemne, który to brak nie został uzupełniony w określonym terminie, jest równoznaczny z negatywną przesłanką procesową, wymienioną w art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k., jako brak skargi uprawnionego oskarżyciela, co wiąże się z obowiązkiem wydania przez sąd orzeczenia o odmowie wszczęcia lub umorzenia postępowania prywatnoskargowego z oskarżenia wzajemnego.

**braki formalne
aktu oskarżenia**

1.5.7. Brak wymaganego zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej

Obie negatywne przesłanki procesowe wymienione w pkt 10 § 1 art. 17 k.p.k., a mianowicie „brak wymaganego zezwolenia na ściganie” oraz „brak wniosku o ściganie pochodzącego od osoby uprawnionej”, mają cha-

rakter względny, a więc stanowią przeszkodę w ściganiu sprawcy **tylko przy niezmiennym układzie procesowym** (zob. wyżej podrozdział 1.5.6).

Przesłanka wymieniona w członie pierwszym pkt 10 § 1 art. 17 k.p.k. wiąże się z **immunitetami procesowymi** (formalnymi) **względnyymi**, tj. takimi, które mogą być uchylone decyzją organu wskazanego w ustawie. W zależności od tego, kogo dotyczy immunitet, różne organy są uprawnione do wyrażenia zezwolenia na ściganie. Sąd powinien niezwłocznie umorzyć postępowanie, jeśli oskarżyciel nie uzyska zezwolenia następujących władz na pociągnięcie do odpowiedzialności niżej wymienionych podmiotów:

- zgodę na pociągnięcie do odpowiedzialności **posła** wyraża **Sejm** (art. 105 ust. 2 Konstytucji RP), **senatora** zaś **Senat** (art. 105 ust. 2 w zw. z art. 108 Konstytucji RP);
- **Sejm** jest również uprawniony do wyrażenia zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej **Rzecznika Praw Obywatelskich** (art. 211 Konstytucji RP), a także **Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych** (art. 11 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych, tekst jedn.: Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 z późn. zm.); także **Sejm** jest organem uprawnionym do wyrażenia zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej **Prezesa Najwyższej Izby Kontroli**, przy czym w zależności od tego, czy czyn był popełniony w związku z pełnieniem czynności służbowych, czy nie, immunitet ma charakter trwały lub nietrwały (por. art. 18 i 88 ustawy o NIK). Natomiast zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej wyłącznie z powodu czynności służbowych w stosunku do **wiceprezesów i dyrektora generalnego NIK**, jak również pracowników nadzorujących lub wykonujących czynności służbowe, udziela **Kolegium Najwyższej Izby Kontroli** (art. 88 ust. 1 ustawy o NIK);
- zgodę na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej **sędziego Trybunału Konstytucyjnego** wyraża **Zgromadzenie Ogólne Sędziów Trybunału Konstytucyjnego** z wyłączeniem sędziego Trybunału, którego wniosek dotyczy (art. 7 ust. 1 ustawy o TK), zaś **sędziego Trybunału Stanu – zgromadzenie sędziów tego Trybunału** z wyłączeniem sędziego, którego wniosek dotyczy (art. 200 Konstytucji RP oraz art. 15a ustawy o TS);
- w wypadku **sędziów** sądów powszechnych, wojewódzkich sądów administracyjnych, sądów wojskowych, Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego właściwymi do wydawania uchwał zezwalających na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej są **właściwe sądy dyscyplinarne** (art. 80 § 1 p.u.s.p., także w zw. z art. 8 § 1 ustawy o SN oraz art. 29 i 49 p.u.s.a. i art. 30 § 1 p.u.s.w.), którymi są dla sędziów sądów powszechnych w pierwszej instancji sądy apelacyjne, a w drugiej instancji Sąd Najwyższy (art. 110 § 1 p.u.s.p.), dla sędziów SN w pierwszej instancji Sąd Najwyższy orzekający w składzie 3 sędziów SN i w drugiej instancji tenże Sąd orzekający w składzie 7 sędziów SN (art. 53 § 1 ustawy o SN), zaś dla sędziów wojewódzkich

sądów administracyjnych oraz sędziów NSA w pierwszej instancji Naczelny Sąd Administracyjny orzekający w składzie 3 sędziów NSA, a w drugiej instancji tenże sąd orzekający w składzie 7 sędziów NSA (art. 48 § 1 pkt 1 i 2 p.u.s.a.), dla sędziów wojskowych w pierwszej instancji wojskowe sądy okręgowe, w drugiej zaś instancji Sąd Najwyższy – Izba Wojskowa (art. 39a § 1 p.u.s.w.);

- zezwolenie na pociągnięcie **prokuratora** do odpowiedzialności karnej w zakresie, w jakim nie przysługuje mu immunitet materialny, wyraża **właściwy sąd dyscyplinarny** (art. 54 ust. 1 u. prok.), którego skład określony jest dla prokuratorów powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury oraz dla prokuratorów wojskowych jednostek organizacyjnych prokuratury odpowiednio w art. 70 ust. 1 pkt 1 oraz w ust. 1 pkt. 2 u. prok.

Prawo karne materialne uzależnia ściganie niektórych kategorii przestępstw od **wniosku o ściganie** wymaganego w każdej sytuacji. W odniesieniu do innej grupy przestępstw ściganie tylko w określonej sytuacji uzależnione jest od złożenia wniosku. Pierwszą kategorię określa się mianem przestępstw **bezwzględnie wnioskowych**, drugą zaś – przestępstw **względnie wnioskowych**. Kryterium tego rozgraniczenia jest przedstawiane niejednolicie. Naszym zdaniem klasyfikacja oparta wyłącznie na kryterium podmiotowym ma tę zaletę, że wyodrębnienie dwóch kategorii przestępstw wnioskowych jest zsynchronizowane z wymaganiami dotyczącymi wszczęcia postępowania przygotowawczego już w fazie *in rem* (przestępstwa bezwzględnie wnioskowe) bądź też dopiero w fazie *in personam*. Proponujemy zatem, aby za względnie wnioskowe uważać te przestępstwa, których ściganie jest uzależnione od wniosku pokrzywdzonego tylko wtedy, gdy jest on osobą najbliższą wobec sprawcy.

wniosek o ściganie

Przepisy kodeksu karnego przewidują wnioskowy tryb ścigania w odniesieniu do następujących przestępstw (w sytuacjach gdy jest to tryb względnie wnioskowy – zostanie to odnotowane w nawiasie):

przestępstwa wnioskowe

- lekkiego uszkodzenia ciała (względnie wnioskowe) – art. 157 § 5 k.k.,
- nieumyślnego narażenia na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu – art. 160 § 5 k.k.,
- narażenia na bezpośrednie niebezpieczeństwo zarażenia wirusem HIV lub chorobą weneryczną, zakaźną, ciężką chorobą nieuleczalną lub realnie zagrażającą życiu – art. 161 § 3 k.k.,
- spowodowania wypadku w komunikacji ze skutkiem w postaci lekkiego uszkodzenia ciała (względnie wnioskowe) – art. 177 § 3 k.k.,
- groźby bezprawnej – art. 190 § 2 k.k.,
- utrwalania, przy użyciu przemocy, groźby bezprawnej lub podstępny, wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, a także rozpowszechnianie takiego wizerunku bez zgody pokrzywdzonego – art. 191a § 2 k.k.,
- wykonania zabiegu leczniczego bez zgody pacjenta – art. 192 § 2 k.k.,
- zgwałcenia – art. 205 w zw. z art. 197 k.k.,

- wykorzystania seksualnego osoby bezradnej albo pozbawionej zdolności rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem (jednakże z wyjątkiem sytuacji, gdy stan ofiary jest wynikiem trwałych zaburzeń psychicznych) – art. 205 w zw. z art. 198 k.k.,
- wymuszenia seksualnego – art. 205 w zw. z art. 199 k.k.,
- uporczywego uchylania się od alimentacji (pod warunkiem że pokrzywdzonemu nie przyznano świadczenia z funduszu alimentacyjnego – arg. z art. 209 § 3 k.k.) – art. 209 § 2 k.k.,
- ujawnienia lub wykorzystania informacji – art. 266 § 3 k.k.,
- uzyskania bez uprawnienia informacji, posłużenia się w celu jej uzyskania odpowiednim urządzeniem lub ujawnienia w ten sposób uzyskanej informacji – art. 267 § 5 k.k.,
- bezprawnego zniszczenia lub uszkodzenia informacji – art. 268 § 4 k.k.,
- bezprawnego zniszczenia, uszkodzenia, usunięcia, zmiany lub utrudnienia dostępu do danych informatycznych albo istotnego zakłócenia lub uniemożliwienia automatycznego przetwarzania, gromadzenia lub przekazywania takich danych – art. 268a § 3 k.k.,
- kradzieży (względnie wnioskowe) – art. 278 § 4 k.k.,
- kradzieży z włamaniem (względnie wnioskowe) – art. 279 § 2 k.k.,
- przywłaszczenia (względnie wnioskowe) – art. 284 § 4 k.k.,
- uruchomienia na cudzy rachunek impulsów telefonicznych (względnie wnioskowe) – art. 285 § 2 k.k.,
- oszustwa (względnie wnioskowe) – art. 286 § 4 k.k.,
- oszustwa komputerowego (względnie wnioskowe) – art. 287 § 3 k.k.,
- uszkodzenia mienia – art. 288 § 4 k.k.,
- zabrania pojazdu mechanicznego w celu krótkotrwałego użycia (względnie wnioskowe) – art. 289 § 5 k.k.,
- wyrębu drzewa w lesie w celu przywłaszczenia (względnie wnioskowe) – art. 290 § 1 w zw. z art. 284 § 4 k.k.,
- udaremnienia lub uszczuplenia zaspokojenia wierzyciela (pod warunkiem że pokrzywdzonym nie jest Skarb Państwa) – art. 300 § 4 k.k.,
- nieprowadzenia lub nierzetelnego prowadzenia dokumentacji działalności gospodarczej (pod warunkiem że pokrzywdzonym nie jest Skarb Państwa) – art. 303 § 4 k.k.,
- zakłócenia przetargu publicznego (pod warunkiem że pokrzywdzonym nie jest Skarb Państwa) – art. 305 § 3 k.k.

Tryb ścigania na wniosek dowódcy jednostki wojskowej przewidziany jest w przepisach kodeksu karnego za popełnienie następujących przestępstw stypizowanych w jego części wojskowej:

- krótkotrwałego samowolnego oddalenia (pod warunkiem że nie przekracza ono 7 dni) – art. 338 § 4 k.k.,
- uporczywego niewykonywania obowiązku wynikającego z innej służby niż zasadnicza – art. 341 § 3 k.k.,
- niewykonania rozkazu (ale z wyłączeniem form kwalifikowanych takiej odmowy, określonych w § 2) – art. 343 § 4 k.k.,

- znieważenia przełożonego – art. 347 § 2 k.k.,
- poniżenia lub znieważenia podwładnego – art. 350 § 2 k.k.,
- naruszenia zasad pełnienia służby – art. 356 § 3 k.k.,
- wprawienia się w stan nietrzeźwości lub odurzenia na służbie – art. 357 § 2 k.k.,
- samowolnego rozporządzenia przedmiotem wyposażenia żołnierskiego – art. 363 § 2 k.k.

Przepisy naszej procedury karnej oparte są na tzw. zasadzie **podmiotowej niepodzielności wniosku**. Oznacza ona, że wniesienie wniosku co do któregośkolwiek ze sprawców jest niezbędnym impulsem do wszczęcia postępowania przeciwko wszystkim osobom, których czyny pozostają w związku z czynem osoby wskazanej we wniosku, i to niezależnie od woli składającego wniosek. Właśnie z tego powodu ustawa nakłada na organ przyjmujący oświadczenie woli obowiązek uprzedzenia składającego wniosek o tych konsekwencjach. Zasada niepodzielności wniosku nie odnosi się jedynie do najbliższych osoby składającej wniosek. „Najbliższym”, zgodnie z definicją zawartą w słowniczku wyrażeń ustawowych w art. 115 § 11 k.k., jest „małżonek, wstępny, zstępny, rodzeństwo, powinowaty w tej samej linii lub stopniu, osoba pozostająca w stosunku przysposobienia oraz jej małżonek, a także osoba pozostająca we wspólnym pożyciu”. Inne reguły obowiązują jednak wówczas, gdy chodzi o tzw. ściganie anonimowe. Jeżeli chodzi o wniosek o ściganie w stosunku do sprawców anonimowych, to trzeba uwzględnić, że pokrzywdzonemu nie zawsze znani są sprawcy przestępstwa już w chwili składania wniosku. Obowiązek wskazania imiennego tych sprawców stanowiłby faktyczną przeszkodę procesową, co zapewniłoby bezkarność sprawcy wbrew stanowisku ustawy. W sytuacji gdy pokrzywdzonemu nie jest znana tożsamość sprawcy, możliwe jest więc złożenie wniosku o ściganie sprawcy określonego czynu bez wskazania kogośkolwiek. Wniosek taki jest skuteczny w stosunku do wszystkich sprawców, którzy ewentualnie zostaną ujawnieni, a także w stosunku do osób, których czyny pozostają w ścisłym związku (np. podlegacy, pomocników) z czynem sprawcy ujawnionego (sprawców ujawnionych).

**podmiotowa
niepodzielność
wniosku**

Nie dotyczy to jedynie sytuacji, gdy okaże się, że sprawcą jest osoba najbliższa dla składającego wniosek. W tym ostatnim wypadku konieczne jest złożenie odrębnego, imiennego wniosku o ściganie, dotyczącego osoby najbliższej.

**podmiotowa
podzielność
wniosku**

W przeciwstawieniu do omówionej wyżej zasady podmiotowej niepodzielności wniosku obowiązuje zasada **przedmiotowej podzielności wniosku**, w myśl której w przypadku wielości czynów ściganych na wniosek, popełnionych na szkodę tej samej osoby, możliwe jest ograniczenie przez nią wniosku o ściganie jedynie do niektórych z tych przestępstw.

Brak formalnego wniosku o ściganie może być uzupełniony w każdym stadium toczącego się postępowania karnego, a więc nie tylko przed jego prawomocnym umorzeniem, ale także po nim – o ile tylko nie nastąpiło przedawnienie karalności przestępstwa ściganego na wniosek.

pokrzywdzony małoletni, upośledzony	Pokrzywdzony małoletni nie jest uprawniony do złożenia wniosku o ściganie sprawcy przestępstwa ściganego na wniosek. W wypadku gdy przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stała pieczę pokrzywdzony pozostaje, nie składa – z naruszeniem dobra małoletniego – takiego wniosku, sąd opiekuńczy wydaje odpowiednie zarządzenie (art. 109, 147, 168 k.r.o.). W razie niezłożenia powyższego wniosku przed wszczęciem postępowania osoba do tego uprawniona może – do czasu upływu okresu przedawnienia, karalności – złożyć taki wniosek w każdym stadium toczącego się postępowania, a nawet po prawomocnym umorzeniu postępowania spowodowanym brakiem wniosku. Natomiast osoba upośledzona umysłowo, jeśli nie została ubezwłasnowolniona, może złożyć skuteczny wniosek o ściganie. Naszym zdaniem należy jednak uczynić zastrzeżenie, że defekt umysłowy nie może być na tyle głęboki, by uniemożliwił rozumienie podejmowanej czynności. W wypadku śmierci pokrzywdzonego wniosek mogą złożyć osoby dlań najbliższe (art. 52 <i>in principio</i> k.p.k.). Nie jest natomiast możliwe, aby wniosek po śmierci pokrzywdzonego złożył prokurator, działając na podstawie art. 52 § 1 <i>in fine</i> k.p.k.
śmierć pokrzywdzonego forma wniosku	Przepisy nie regulują kwestii formy ani sposobu złożenia wniosku o ukaranie. Należy zatem przyjąć dowolność formy, z jednym tylko zastrzeżeniem, aby wola w zakresie ścigania była wyrażona wyraźnie. Jeśli zatem na przykład z treści zawiadomienia o przestępstwie zgwałcenia, niezawierającej co prawda żądania ukarania sprawcy, wynika, iż zawiadomienie to nie zostało złożone w innym celu niż właśnie ściganie jego sprawców, przyjąć należy, że zawiera ono w sobie także wniosek. Sam fakt nakłonienia pokrzywdzonego do złożenia wniosku przez inną osobę nie dyskwalifikuje dobrowolności oświadczenia woli, jeśli nie zostało ono złożone pod wpływem groźby lub błędu.
kumulatywna kwalifikacja	Kwestią wzbudzającą kontrowersję jest stosowanie kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu w sytuacji, gdy czyn wyczerpuje jednocześnie znamiona przestępstwa ściganego z urzędu oraz na wniosek, a wniosek nie został złożony. Naszym zdaniem nie jest dopuszczalne przyjęcie tzw. kumulatywnej kwalifikacji prawnej czynu sprawcy z przepisu przewidującego ściganie z urzędu oraz przepisu przewidującego ściganie na wniosek, a nawet nie jest dopuszczalne ujęcie w opisie czynu przypisanego sprawcy elementów faktycznych należących do istoty przestępstwa ściganego na wniosek w sytuacji, gdy brak jest wniosku o ściganie tego przestępstwa. Dopuszczenie kumulatywnej kwalifikacji mogłoby w rezultacie doprowadzić do wymierzenia kary na podstawie przepisu określającego przestępstwo, którego ściganie jest wyłączone z powodu braku wniosku uprawnionego.
wielość pokrzywdzonych	Jeśli oskarżony jednym czynem ściganym na wniosek naruszył dobra chronione prawem dwóch pokrzywdzonych, a tylko jeden z nich złożył wniosek, brak wniosku o ściganie pochodzącego od drugiego z pokrzywdzonych nie uprawnia do odrębnego orzeczenia w wyroku o umorzeniu postępowania w tej części na podstawie art. 17 § 1 pkt 10 w zw. z art. 414 § 1 k.p.k., ponieważ takie orzeczenie może dotyczyć jedynie całości czynu, a nie jego elementów. Tak więc przy wielości uprawnionych do złożenia wniosku o ściganie złożenie go przez jednego z uprawnionych daje podstawę do ści-

gania sprawcy. Konsekwentnie, gdyby przy wielości pokrzywdzonych czyn okazał się ścigany na wniosek wobec niektórych, a wobec pozostałych był ścigany z urzędu bez wniosku (np. kradzież rzeczy stanowiącej współwłasność osoby najbliższej dla sprawcy oraz osoby mu obcej), przestępstwo byłoby ścigane z urzędu, bez potrzeby uzyskania stosownego wniosku.

W art. 12 § 3 k.p.k. przewidziano, co do zasady, możliwość cofnięcia przez pokrzywdzonego wniosku o ściganie do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie głównej, przy czym w postępowaniu przygotowawczym, a więc do chwili wniesienia aktu oskarżenia do sądu, uprawnionym do wyrażenia zgody na cofnięcie wniosku jest prokurator, w postępowaniu jurysdykcyjnym zaś sąd. Określone w art. 12 § 3 k.p.k. terminy do cofnięcia wniosku mają charakter stanowczy i nie podlegają przywróceniu także wówczas, gdy ich niezachowanie nastąpiło z przyczyn niezależnych od pokrzywdzonego. W przepisie art. 12 § 3 k.p.k. chodzi nie o każdą rozprawę główną, lecz właśnie o pierwszą. Nie musi to być jednak pierwszy termin rozprawy. Jeśli bowiem w pierwszym terminie nie nastąpiło otwarcie przewodu sądowego i rozprawę przerwano lub odroczone, wówczas jest możliwe cofnięcie wniosku na następnej rozprawie. Cofnięcie wniosku nie jest już dopuszczalne po ewentualnym uchyleniu wyroku i skierowaniu sprawy do ponownego rozpoznania, albowiem sprawa jest wówczas rozpoznawana od początku, ale wyznaczona rozprawa główna nie jest już „pierwszą”. Możliwe jest natomiast cofnięcie wniosku o ściganie, w wypadku gdy sprawa została zwrócona prokuratorowi w celu usunięcia istotnych braków postępowania przygotowawczego (art. 339 § 3 pkt 4, art. 345 k.p.k.). Pokrzywdzony może to uczynić w toku uzupełniającego postępowania przygotowawczego, gdyż wówczas nie wiąże go żaden termin, a w razie złożenia przez oskarżyciela publicznego nowego aktu oskarżenia lub podtrzymania poprzedniego – do rozpoczęcia przewodu sądowego na pierwszej rozprawie po ponownym wpłynięciu sprawy do sądu. Złożenie oświadczenia o cofnięciu wniosku o ściganie po terminie nie wywołuje żadnych skutków prawnych, a postępowanie toczy się dalej na podstawie wcześniej złożonego wniosku. Z tego, iż termin do złożenia oświadczenia o cofnięciu wniosku o ściganie nie może być przedłużony ani przywrócony, nie można jednak wyciągać wniosku o jego bezskuteczności w wypadku zwrócenia pisemnego oświadczenia w celu usunięcia jego braków formalnych (art. 120 § 1 k.p.k.) i nadesłania go w określonym terminie, lecz już po rozpoczęciu przewodu sądowego na pierwszej rozprawie. Brak jest bowiem podstawy prawnej do traktowania jako bezskutecznego uzupełnionego pisemnego oświadczenia o cofnięciu wniosku o ściganie w terminie określonym przez prezesa sądu. Należy zatem zastosować reguły ogólne, w myśl których za bezskuteczne uznaje się jedynie pismo, którego braki (np. brak złożenia podpisu przez jego autora) nie zostały usunięte w terminie (zob. art. 120 § 2 k.p.k.). Respektując ten ostatni przepis, należy jednak tak wyznaczyć termin rozprawy, by możliwe było rozpoznanie takiego oświadczenia przed rozpoczęciem przewodu sądowego na pierwszej rozprawie.

cofnięcie wniosku

Pokrzywdzony, cofając wniosek, nie jest zobowiązany do uzasadnienia swego stanowiska. Niemniej motywacja taka jest jednak ze wszelkich miar pożądana, aby umożliwić organowi procesowemu podejmującemu decyzję w przedmiocie wyrażenia zgody na cofnięcie wniosku rozważenie wszystkich istotnych dla tej decyzji aspektów.

Ustawa nie określa też formy wyrażenia zgody na cofnięcie wniosku. Może ona przyjąć formę postanowienia (art. 93 § 1 k.p.k.). Ponieważ jednak konsekwencją skutecznego, tj. m.in. spełniającego warunek zgody sądu, cofnięcia wniosku jest umorzenie postępowania, o czym – w zależności od stadium postępowania – decyduje ten sam organ, który jest uprawniony do wyrażenia zgody, można uznać, że wydanie postanowienia o umorzeniu postępowania zawiera konkludentnie wyrażoną zgodę tego organu na cofnięcie wniosku o ściganie.

zgoda na cofnięcie
wniosku

Ustawodawca nie określił też żadnych kryteriów udzielania zgody na cofnięcie wniosku o ściganie. Jest rzeczą jasną, że o wyrażeniu zgody przez prokuratora albo przez sąd będą decydować okoliczności konkretnej sprawy. Ogólnie można stwierdzić, że organ uprawniony do wyrażenia zgody przy podejmowaniu decyzji powinien uwzględnić zarówno interes pokrzywdzonego, jak i interes publiczny. Nie można wszak zapominać o tym, że wnioskowy tryb ścigania z jednej strony ma chronić interes jednostkowy pokrzywdzonego, z drugiej – interes ogółu społeczeństwa, czego wyrazem jest to, że z chwilą złożenia wniosku postępowanie toczy się z urzędu.

Dopuszczalność cofnięcia wniosku nie dotyczy jedynie przestępstwa zgwałcenia we wszystkich jego postaciach (art. 197 § 1–3 k.k.). W orzecznictwie przyjmuje się, że w odniesieniu do tego typu przestępstwa bez znaczenia dla toku postępowania jest to, czy zgłaszający wniosek o ściganie sprawców został pouczony o braku możliwości jego cofnięcia.

Przypomnieć też należy, że w wypadku skutecznego cofnięcia wniosku jego ponowne złożenie jest niedopuszczalne (art. 12 § 3 k.p.k. zdanie drugie).

kwestie
intertemporalne

Ponieważ pomiędzy przepisami kodeksu karnego z 1969 r. a przepisami nowego kodeksu występują różnice w katalogu przestępstw ściganych na wniosek, w tzw. starych sprawach wielkie znaczenie mogą mieć regulacje intertemporalne, które zawarte zostały w art. 17 § p.w.k.k. Artykuł 17 § 2 p.w.k.k. stwierdza, że sprawa wszczęta przed dniem wejścia w życie tego kodeksu przez właściwego według dotychczasowych przepisów oskarżyciela toczy się dalej w tym samym trybie, co nie pozostawia wątpliwości, że decydujące znaczenie uzyskuje chwila wszczęcia postępowania. Jeśli zatem postępowanie wszczęte zostało przed wejściem w życie kodeksu karnego z 1997 r., to dotychczasowy tryb postępowania pozostaje właściwy, choćby nowe przepisy przewidywały w tej materii zmianę, czyniąc na przykład z przestępstwa ściganego dotąd z urzędu przestępstwo ścigane na wniosek. Tak więc brak wniosku o ściganie, niewymaganego przez przepisy obowiązujące w czasie wszczęcia postępowania karnego, nie może stanowić podstawy umorzenia wszczętego postępowania w myśl art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k.

Zamieszczona w końcowej części przepisu art. 17 § 1 pkt 10 k.p.k. klauzula: „chyba że ustawa stanowi inaczej”, otwiera możliwość – mimo braku wymaganego zezwolenia na ściganie lub wniosku o ściganie – prowadzenia postępowania w określonych, enumeratywnie wymienionych sytuacjach. Przykładem może być ściganie posła lub senatora mimo braku zezwolenia Sejmu lub odpowiednio Senatu, gdy poseł lub senator wyrazi zgodę na pociągnięcie go do odpowiedzialności karnej (art. 105 ust. 4 i art. 105 ust. 4 w zw. z art. 108 Konstytucji RP).

Umarzając postępowanie z uwagi na stwierdzenie omawianej tu ujemnej przesłanki procesowej, powinniśmy również pamiętać o konieczności podjęcia w niektórych sytuacjach innego rodzaju rozstrzygnięć, towarzyszących postanowieniu o umorzeniu, podstawą których będzie art. 17 § 2 k.p.k. Przepis ten ma na celu przeciwdziałanie utracie dowodów z powodu konieczności oczekiwania na wymagane wnioski lub zezwolenie, od których zależy dopuszczalność postępowania. Artykuł 17 § 1 pkt 10 k.p.k. nie pozwala na ściganie karne, gdy brak jest wymaganego zezwolenia lub wniosku pochodzącego od osoby uprawnionej, niemniej ustawa zezwala na dokonywanie tzw. czynności niecierpiących zwłoki. Zaniechanie przeprowadzenia tych czynności mogłoby doprowadzić do zniekształcenia i bezpowrotnej utraty dowodów, a w konsekwencji do braku możliwości przeprowadzenia czynności dowodowych już po uzyskaniu zezwolenia władzy lub wniosku o ściganie. Niekiedy wyjaśnienie, czy zezwolenie zostanie wydane lub czy wniosek zostanie złożony, także wymaga przeprowadzenia czynności wyjaśniających, zmierzających do przekonania władzy o potrzebie wydania zezwolenia lub umożliwiających złożenie wniosku osobie uprawnionej.

1.5.8. Inne przesłanki procesowe

Wyliczenie negatywnych przesłanek procesowych w § 1 art. 17 k.p.k. nie jest wyczerpujące. Do innych okoliczności, z powodu których postępowanie sądowe ulega umorzeniu na podstawie tego przepisu, zaliczyć należy przykładowo:

- tzw. konsumpcję skargi publicznej przez umorzenie dochodzenia lub śledztwa (w takiej sytuacji oskarżyciel publiczny nie może wnieść skutecznie aktu oskarżenia; odzyskuje takie prawo jedynie w wypadku podjęcia lub wznowienia postępowania w trybie określonym w art. 327 k.p.k. albo w wypadku uchylecia postanowienia o umorzeniu przez Prokuratora Generalnego w wypadku wskazanym w art. 328 k.p.k.). W orzecznictwie z sytuacją taką zrównano układ procesowy, w którym doszło do wniesienia przez prokuratora aktu oskarżenia, pomimo że – ze względu na zakaz *reformationis in peius* – dochodzenie lub śledztwo powinno być umorzone;
- abolicję, czyli generalny akt łaski (zwykle jednak osobie objętej abolicją przysługuje żądanie rozpoznania sprawy przez sąd; to jednak zależy od ustawodawcy, który może takiego uprawnienia nie przewidywać);

- quasi-list żelazny (zob. art. 589 k.p.k.), który może być przyznany świadkowi lub biegłemu wezwanemu z zagranicy, zawierający poręczenie, że nie będzie on ścigany z powodu przestępstwa stanowiącego przedmiot określonego postępowania, popełnionego przed przekroczeniem przezeń polskiej granicy państwowej;
- ograniczony zakres ekstradycji lub przekazania w trybie ENA, czyli konieczność respektowania stanowiska państwa obcego co do zakresu wydania;
- brak strony oskarżającej, gdy osoby uprawnione nie wstąpiły do działania w miejsce zmarłego oskarżyciela prywatnego lub oskarżyciela posiłkowego subsydiarnego (art. 61 § 2 i art. 58 § 2 k.p.k.).

1.6. Inne czynności podejmowane przed skierowaniem sprawy na rozprawę w sądzie pierwszej instancji

skierowanie
sprawy na
posiedzenie

Zbadanie właściwości sądu, do którego została wniesiona skarga etapowa, warunków formalnych aktu oskarżenia oraz tego, czy w sprawie nie występuje którakolwiek z ujemnych przesłanek procesowych albo czy nie zachodzi oczywisty brak faktycznych podstaw oskarżenia – które to okoliczności obligują nas do skierowania sprawy na posiedzenie w celu wydania jednego z postanowień, które zostały omówione już w poprzednich częściach niniejszego rozdziału – nie zamyka katalogu obowiązków spoczywających na podmiocie dokonującym czynności, które ustawodawca zaliczył do tzw. wstępnej kontroli aktu oskarżenia.

kompletność
postępowania
przygotowawczego

Kolejną z nich jest **kontrola kompletności postępowania przygotowawczego** pod tym kątem, czy spełniło ono cele określone w art. 297 k.p.k., a w szczególności ten określony w § 1 pkt 5, a zatem czy zebrano, zabezpieczono i w niezbędnym zakresie utrwalono wszystkie dowody niezbędne dla prawidłowego orzekania w sprawie. Jeśli akta sprawy wykazują istotne braki śledztwa lub dochodzenia, w szczególności takie, które powodują potrzebę poszukiwania dowodów, a dokonanie stosownych czynności przez sąd powodowałoby znaczne trudności – należy skorzystać z drogi wskazanej w art. 345 § 1 i 2 k.p.k. (zob. akcję nr 42). Należy przy tym podkreślić, że po zmianach wprowadzonych w tzw. noweli styczniowej do kodeksu postępowania karnego jedynie na etapie wstępnym sąd ma możliwość dokonania sygnalizowanego tu zwrotu. Brak możliwości dokonania „pełnego” zwrotu sprawy do postępowania przygotowawczego, jeśli dostrzeżemy jego braki, i to nawet istotne, dopiero w toku rozprawy (przepis art. 397 k.p.k. stwarza o wiele węższe możliwości uzyskania pomocy oskarżyciela publicznego, w szczególności w wypadku jego inercji lub braku chęci współpracy z sądem) stawia sąd przed koniecznością tym baczniejszej kontroli zupełności śledztwa lub dochodzenia właśnie na najwcześniejszym etapie przygotowań.

Na omawianym tu etapie dokonać należy także **kontroli zasadności prowadzenia sprawy w trybie, który proponowany jest w akcie oskarżenia**. Zagadnienie to potraktowane zostanie w tym miejscu nieco szerzej, bowiem nie poświęciliśmy mu odrębnej akcji. Przypomnijmy, że przepisy polskiej procedury przewidują prowadzenie sprawy w trybie zwyczajnym (art. 337–424 k.p.k.), uproszczonym (art. 468–484 k.p.k.), prywatnoskargowym (art. 485–499 k.p.k.), nakazowym (art. 500–517 k.p.k.) oraz przyspieszonym (art. 517a–517j), w którym stosuje się rozwiązania dotyczące trybu uproszczonego, jeśli przepisy rozdziału 54a k.p.k. nie stanowią inaczej. Organem właściwym do wydania decyzji o zmianie trybu jest sąd właściwy do rozpoznania sprawy, zaś orzeczenie zapada w formie postanowienia (o sytuacji wyjątkowej, w której to prezes zarządzeniem sugeruje zastosowanie trybu nakazowego, będzie jeszcze mowa). Zatem jeśli prezes sądu (upoważniony sędzia, któremu przydzielono sprawę) dostrzeże, że postępowanie nie może toczyć się w trybie wskazanym w akcie oskarżenia, powinien niezwłocznie skierować sprawę na posiedzenie, w którym udział stron nie jest wymagany, a zatem sąd nie ma obowiązku powiadamiania ich o terminie takiego posiedzenia. Jednakże, jeśli strony stawią się na posiedzenie, należy je dopuścić do udziału w nim (art. 339 § 5 w zw. z art. 96 § 2 k.p.k.). Samo postanowienie w przedmiocie zmiany trybu nie jest zaskarżalne. Dlatego też, jeśli w wyniku zmiany trybu zasadne jest umorzenie postępowania (ze względu na brak skargi uprawnionego oskarżyciela), nic nie stoi na przeszkodzie, aby czynności tych dokonać na jednym posiedzeniu, a nawet w formie jednego postanowienia. Pragmatyzm skłania do takiego samego sposobu postępowania, jeśli w wyniku zmiany trybu miałyby dojść do zmiany właściwości rzeczowej sądu. Istotne jest tylko to, aby pamiętać o prawie stron do zaskarżenia decyzji będącej rezultatem zmiany trybu postępowania. O sposobie postępowania związanym z dostrzeżeniem zasadności zmiany trybu z prywatnoskargowego na publicznoskargowy (i odwrotnie) mowa już była w pkt 1.5.6 niniejszego rozdziału. Konieczne jest natomiast w tym miejscu wskazanie, co powinien uczynić sąd, jeśli wstępna kontrola doprowadzi do wniosku, że w akcie oskarżenia niewłaściwie wskazano tryb z punktu widzenia podziału na tryb uproszczony i zwyczajny. Przepis art. 339 § 3 pkt 3 k.p.k. zdaje się kwestię tę przesądzać w kierunku uznania, że sąd powinien po prostu zmienić wskazany w akcie oskarżenia tryb postępowania i takie też zalecenie napotkać można w niektórych opracowaniach metodologicznych. Zagadnienie jest jednak bardziej złożone. Uznanie, że jedynym możliwym rozstrzygnięciem jest zmiana trybu postępowania, ignorowałoby treść art. 339 § 3 pkt 4 i art. 345 k.p.k. Jeśli bowiem postępowanie przygotowawcze zakończono w formie dochodzenia, zaś w sprawie – z uwagi na uwarunkowania prawne – powinno być prowadzone śledztwo, to postępowanie przygotowawcze dotknięte jest istotnym brakiem, polegającym na niedochowaniu przewidzianej prawem formy. Nie może, naszym zdaniem, ulegać wątpliwości, że istotnymi brakami postępowania przygotowawczego są nie tylko braki dowodowe, ale także dające się usunąć jego wady prawne.

zwyczajne czy
uproszczone?

Zatem taka „prosta” zmiana wskazanego w akcie oskarżenia trybu postępowania wchodzi w rachubę tylko wówczas, gdy błąd oskarżyciela ma charakter czysto formalny, na przykład jeśli w sprawie legalnie przeprowadzono dochodzenie, zaś w akcie oskarżenia podano, iż sprawa podlega rozpoznaniu w postępowaniu zwyczajnym, albo też odwrotnie: gdy w sprawie przeprowadzono śledztwo, zaś w akcie oskarżenia wskazano, że sprawa podlega rozpoznaniu w trybie uproszczonym. Jeśli zaś w grę wchodzi materialna wadliwość formy postępowania przygotowawczego polegająca na przeprowadzeniu dochodzenia, pomimo że było ono prawnie niedopuszczalne, mechaniczna zmiana trybu nie jest dopuszczalna w związku z koniecznością kwalifikowania takiego uchybienia jako istotnego braku postępowania przygotowawczego. Zaznaczmy jednak, że jeżeli w toku wstępnej kontroli aktu oskarżenia nie wychwycono nielegalności prowadzenia w danej sprawie dochodzenia, sprawa została skierowana do rozpoznania w trybie postępowania uproszczonego i dopiero na rozprawie głównej zostanie stwierdzona nielegalność formy, w której było prowadzone postępowanie przygotowawcze, wówczas nie ma już prawnej możliwości przekazania sprawy prokuratorowi celem przeprowadzenia postępowania przygotowawczego w prawidłowej (legalnej) formie, albowiem – jak już była o tym wyżej mowa – wraz z wejściem w życie noweli styczniowej brak jest w kodeksie postępowania karnego prawnej podstawy zwrotu sprawy prokuratorowi z rozprawy do uzupełnienia postępowania przygotowawczego. Wspomniany już artykuł 397 k.p.k. dotyczy zaś ponad wszelką wątpliwość istotnych braków o charakterze dowodowym, nie zaś wad prawnych postępowania przygotowawczego. Jedyne racjonalnym wyjściem z takiej sytuacji będzie zatem konwalidacja braków postępowania przygotowawczego przez rezygnację z trybu uproszczonego, charakteryzującego się mniejszym stopniem gwarancyjności i rozpoznanie sprawy w dalszym toku w postępowaniu zwyczajnym (art. 483 k.p.k.). Wprawdzie przepis ten, jeśli odczytywać go dosłownie, daje podstawę do zmiany trybu postępowania tylko wówczas, gdy „sprawa nie podlega rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym”, to jednak, jeśli zgodzić się z twierdzeniem, że w trybie uproszczonym prowadzi się postępowanie wtedy, gdy postępowanie przygotowawcze legalnie prowadzone było w formie dochodzenia, powinien on, naszym zdaniem, w opisanej sytuacji także znaleźć zastosowanie. Żadnych wątpliwości nie budzi natomiast fakt, że gdy akt oskarżenia wniósł inny organ uprawniony do wnoszenia i popierania aktów oskarżenia w postępowaniu uproszczonym, zaś sąd stwierdza niewłaściwość tego trybu, wówczas powinien postępowanie umorzyć z powodu braku skargi uprawnionego oskarżyciela i przekazać akta sprawy prokuratorowi w celu ewentualnego wniesienia nowego aktu oskarżenia. Wracając do uwarunkowań związanych z trybem nakazowym, zauważyć należy, iż w związku z możliwością zastosowania tego trybu inicjatywa spoczywa także w rękach (a właściwie w głowie) prezesa sądu. To on może bowiem zdecydować z urzędu o skierowaniu sprawy na posiedzenie, gdy – jego zdaniem – zachodzi potrzeba wydania wyroku nakazowego (art. 339 § 2

pkt 7 k.p.k.). Jeśli zatem akt oskarżenia wskazuje zasadnie na tryb uproszczony jako właściwy w danej sprawie, to prezes może – bez uprzedniej decyzji sądu w tym przedmiocie – zaproponować zmianę trybu na nakazowy. Taka decyzja prezesa nie wiąże, rzecz jasna, sądu, który może z posiedzenia nakazowego skierować sprawę do rozpoznania na rozprawie w trybie uproszczonym. Nie wiąże jednak sądu także i zarządzenie prezesa kierujące sprawę do rozpoznania na rozprawę w trybie uproszczonym. Sąd, po zapoznaniu się ze sprawą, może – zmieniając tryb postępowania na nakazowy – w wypadkach pozwalających na orzeczenie kary ograniczenia wolności lub grzywny wydać na posiedzeniu wyrok nakazowy (zob. szerzej akcję nr 54). Zaznaczmy też w tym miejscu, że jeżeli po dokonaniu kontroli trybu sąd stwierdzi, iż prawidłowo akt oskarżenia wniesiony został jako prywatnoskargowy, może i powinien czynność kontrolną połączyć ze skierowaniem sprawy na posiedzenie pojednawcze (zob. szerzej akcję nr 53).

Na wstępnym etapie przygotowań winniśmy też rozważyć potrzebę zakończenia sprawy **wyrokiem warunkowo umarzającym postępowanie, wydanym na posiedzeniu**, bez przeprowadzania rozprawy. Jeśli do akt sprawy wpłynął wniosek prokuratora o warunkowe umorzenie postępowania, wówczas skierowanie sprawy na posiedzenie w celu jego rozpoznania jest obligatoryjne. Jeżeli prokurator takiego wniosku nie złożył, prezes sądu (przewodniczący wydziału, upoważniony sędzia, do referatu którego przydzielona została sprawa) może mimo to skierować sprawę na posiedzenie w celu rozważenia tej kwestii. Oczywiście w tym drugim wypadku skierowanie takie jest fakultatywne. W obu wypadkach przebieg dalszego procedowania jest zbieżny (zob. akcję nr 39).

Z uwagi na omówienie w części drugiej książki (zob. akcję nr 40) zagadnień procedowania – na posiedzeniu przed rozprawą – nad kolejną kwestią, tj. w wypadku ewentualności złożenia przez prokuratora wniosku o **skazanie bez rozprawy**, w tym miejscu wspomnimy jedynie o tym, że instytucja ta niezmiennie zyskała na znaczeniu po istotnym rozszerzeniu w noweli styczniowej katalogu spraw, których może ona dotyczyć, i możliwości objęcia takim procedowaniem wszystkich występków zagrożonych karą nieprzekraczającą 10 lat pozbawienia wolności.

Podobnie, odsyłając czytelnika do części drugiej książki, jedynie przypominamy, że na wstępnym etapie postępowania, po wpłynięciu aktu oskarżenia do sądu, zasadne może okazać się rozważenie **zawieszenia postępowania** z powodu istnienia długotrwałej przeszkody uniemożliwiającej jego prowadzenie, po stwierdzeniu której marnotrawstwem sił i środków byłoby kierowanie sprawy na rozprawę (zob. akcję nr 3), zawieszenie postępowania wobec możliwości absorpcyjnego umorzenia postępowania (zob. akcję nr 2) czy nawet rozważenie zasadności samego **umorzenia absorpcyjnego**, o ile warunki określone w art. 11 § 1 k.p.k. już zachodzą (zob. akcję nr 1). W drugiej części opracowania (zob. akcję nr 38) przedstawione zostały zagadnienia związane z ewentualnym **przeprowadzeniem postępowania mediacyjnego**,

warunkowe
umorzenie
postępowania

skazanie bez
rozprawy

zawieszenie
postępowania

mediacja

zaniem leżącym w interesie zarówno pokrzywdzonego, jak i oskarżonego, pozwalającym na koncyliacyjne zakończenie konfliktu.

środki
zapobiegawcze

W zależności od sytuacji w zakresie **stosowania środków zapobiegawczych** wobec poszczególnych oskarżonych objętych aktem oskarżenia, który wpłynął do sądu, może wyłonić się potrzeba odbycia posiedzenia, na którym sąd wypowie się co do zasadności stosowania tych środków, a w szczególności najsurowszego z nich, tj. tymczasowego aresztowania (zob. szerzej akcję nr 41).

decyzje dowodowe

Na koniec, nieco obszerniej, albowiem zagadnienie to nie zostało ujęte w odrębnej akcji w drugiej części książki, wspomnieć należy o znaczeniu dla sprawności postępowania **podjęcia decyzji dowodowych** już na wstępnym jego etapie. W tym miejscu wskazujemy jedynie na specyfikę podejmowania decyzji dowodowych w tej fazie postępowania, bowiem zagadnieniom postępowania z wnioskami dowodowymi i dowodzeniu z urzędu, a także dopuszczalności dowodów i zakazom dowodowym poświęcone są odrębne części książki (zob. podrozdziały 4.1.2 oraz 4.1.3) i wszystkie zawarte tam wskazania dotyczą podejmowania decyzji na każdym etapie procesu. Otóż na etapie poprzedzającym rozprawę główną decyzję w przedmiocie wniosków dowodowych oraz co do ewentualnego dopuszczenia dowodów z urzędu podejmuje, co do zasady, prezes sądu (art. 352 k.p.k.). Wnioskami dowodowymi stron są wszystkie propozycje dowodowe przedstawione przez prokuratora w akcie oskarżenia, wnioski złożone przez oskarżonego lub jego obrońcę w trybie art. 338 § 1 k.p.k. albo wynikające z treści pisemnej odpowiedzi na akt oskarżenia wniesionej w trybie art. 338 § 2 k.p.k., a także wnioski innych stron, ewentualnie podmiotu określonego w art. 416, oraz przedstawiciela podmiotu zbiorowego, jeżeli bierze on udział w postępowaniu (art. 21a ust. 1 u.o.p.z.). Na interesującym nas tu etapie postępowania odpowiednie zastosowanie znajduje art. 368 k.p.k., w myśl którego prezes sądu ma prawo przychylić się do wniosku dowodowego, któremu inna strona nie sprzeciwiała się, zarządzając „sprowadzenie” określonego dowodu na rozprawę. Przez pojęcie to należy rozumieć wezwanie świadka, biegłego lub też podjęcie innych czynności zmierzających do przeprowadzenia dowodu na rozprawie. Prezes sądu nie posiada zatem kompetencji do odmownego ustosunkowania się zarządzeniem do wniosku dowodowego. Jeśli uważa, że decyzja negatywna powinna zapaść jeszcze przed rozprawą, może jedynie wyznaczyć termin posiedzenia (jeszcze przed pierwszym terminem rozprawy), na którym sąd wyda stosowne postanowienie. Ponieważ jesteśmy przekonani, że podjęcie rozważnych i odpowiedzialnych decyzji w materii dowodowej już na tym etapie postępowania wymaga dobrej znajomości akt sprawy, zdecydowanie opowiadamy się za poglądem, że to w zasadzie sędzia sprawozdawca powinien być upoważniony (zob. art. 93 § 2 k.p.k.) do ich podejmowania w miarę zapoznawania się z treścią akt przed rozprawą (zob. też podrozdział 1.8.1). Schemat czynności podejmowanych przez sąd i jego organy przed skierowaniem sprawy na rozprawę w sądzie pierwszej instancji przedstawiony został poniżej, na diagramie 1.

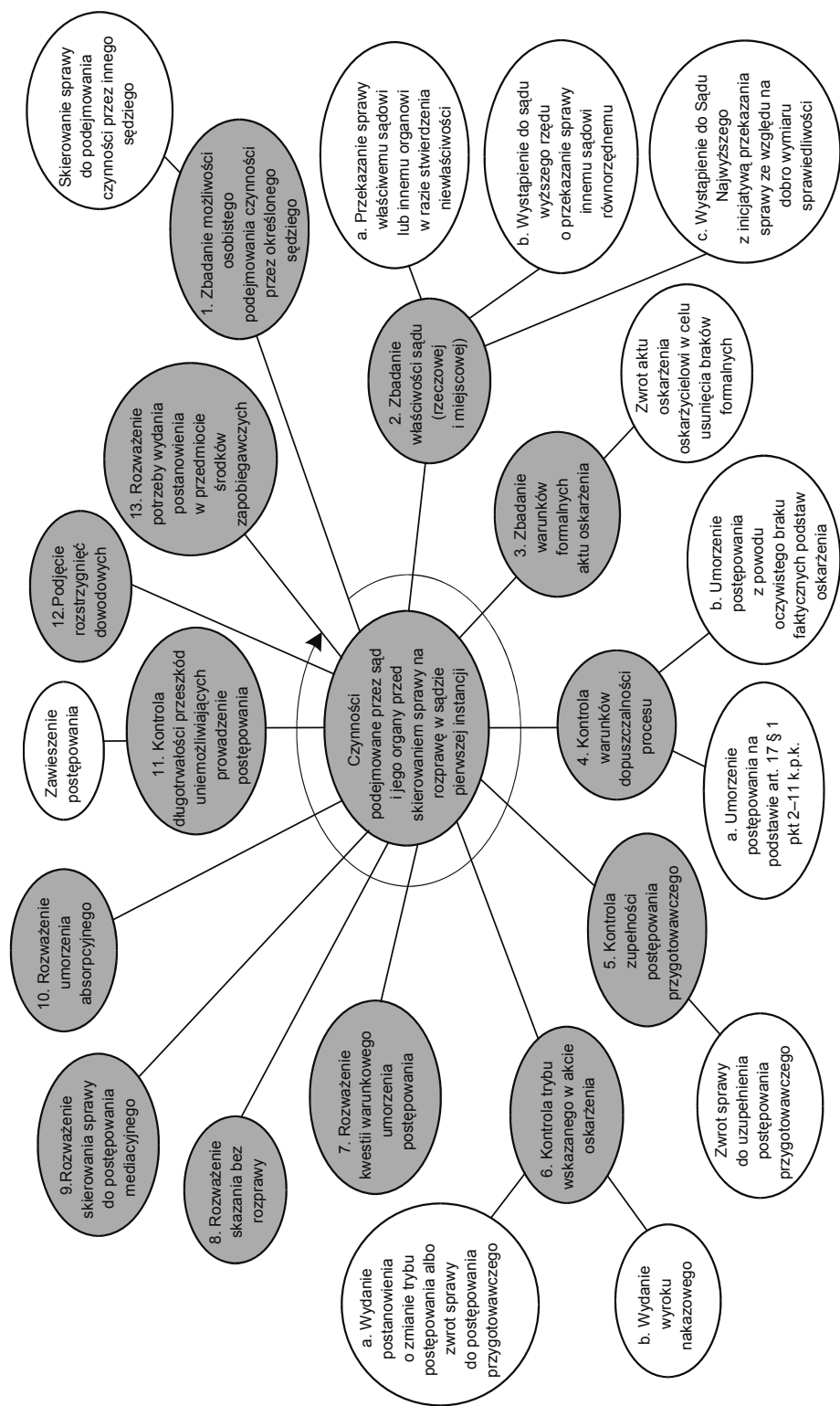

Diagram 1. Schemat czynności podejmowanych przez sąd i jego organy przed skierowaniem sprawy na rozprawę w sądzie pierwszej instancji